

Berättelser om torp, fastigheter och backstugor under Jöns Markussonsgård i Attjö

Innehållsförteckning:

Högalund:

Allehandamakaren "Ernst på vinden"	sid 2
Högalund och tidigare handelsbodar	se Diverse

Kvarnaryd:

Margit Gustafsson om sin barndom på Kvarnaryd	sid 6
Peter Johan Carlsson på Kvarnaryd och vid Ki Chi Saga. .	sid 11

Långerås:

Torpkontrakt 1840 och ogrundade anklagelser	sid 35
<u>Markustorpet</u>	sid 37

Penningsmo:

Under 100 år i samma familj	sid 38
Barndomen på Penningsmo och Attsjö Kronogård - Rose-Marie Strömberg berättar.	sid 45

Silverdal:

Familjen på Silverdal	sid 47
Edvards dotter Irma berättar	sid 57
<u>Östratorp</u> blev räddningen för bonde på obestånd . .	sid 65

Allehandamakaren "Ernst på vinden".

August och Ernst Karlsson före 1919. Foto: Lars-Erik Nilsson.

Egentligen hette han Ernst Karlsson och kom från torpet Penningsmo. Ernst var född 1890 och lillebror August tio år senare. Familjen drabbades hårt av spanska sjukan. I januari 1919 dog både mor Johanna och systemen Ida. Bröderna kom att stå varandra nära hela livet. August gifte sig med Tyra från Norregård och 1834 köpte de Högalund med affären som hon drev. När fadern dog 1835 hyrde Ernst in sig hos familjen och bodde på ovanvåning i östra gavelrummet.

- "Ernst på vinden" var en snäll och hjälpsam man, säger Allan Karlsson, beredd att ge en hand varhelst det behövdes. Han var allehandamakare och kunde med lite av varje. Om korna blev sjuka, anlätade man honom i första hand. Ja, Ernst var lite av en djurdoktor, men ibland hände det ju att man fick vända sig till en veterinär. Ett av Ernst speciella uppdrag blev att vara jultomte, en väldigt bra tomte var det. Fantasi hade han och en utstyrsel utöver det vanliga. Förutom träskor, byxor, tröja och tomtemask med vitt skägg hade han bakljus, tack vare en bakvänd ficklampa. Eftersom tomtefar var utsänd av Kungliga tomteakademien, hade han medaljer och en massa andra grejor därifrån. Så det var med spänning som man väntade på tomten. Till att börja med visste vi ju inte att det var Ernst, men det kom vi underfund med så småningom. Då gick vi och kikade, titt som tätt, för att se om det lyste i gavelfönstret på Högalunds övervåning. Kan han inte släcka ljuset snart och komma hit? Det var en fin tomte som man aldrig kommer att glömma. En gång hade han sin dotter med sig, lilla Laura Farsdotter, en tomteflicka med långa flätor men hon var så rysligt blyg att hon inte vågade säga någonting. Efteråt fick vi veta att det var min yngre bror Sixten, som var en fem/sex år. Ja, mycket fantasi det hade han, Ernst på vinden.

Krigsåren förändrade tillvaron radikalt för Edvard Gustafsson som hade bott på Attsjö Södregård hos sin morbror och moster sedan två års ålder. 1940 låg han under mer än sex månader i beredskap nere i Malmö, i slutet av året gifte han sig med Elsa, blev arrendator på Södregård och far till Laila. Sommaren 1941 blev han inkallad just när höet skulle bärgas.

Samtidigt dog mostern, som hade varit sängliggande och skötts av Elsa det senaste året. Morbrodern var gammal och kunde inte hjälpa till med arbetena på gården. År 1942 var Edvard förlagd i Malmö igen, både under april månad och under höstskörden. Trots att Elsa hade blivit tvåbarnsmor skulle hon ändå sköta kor, grisar och höns och delta i jordbruksarbetet, så grannflickan Irma på Torslund fick komma och passa barnen. Med denna bakgrund, är det lätt att förstå att Edvard och Elsa aldrig skulle ha klarat av arrendet utan hjälp. Den som räddade den unga familjen på Södregård var Ernst på vinden. Laila minns honom som en snäll och trygg person, någon man gärna tydde sig till. När hon fyllde fyra år kom han och uppvaktade henne och var med på födelsedagskalaset. Apropos trygghet, när det åskade sa Lennart på Högalund: -Ah, det är bara Karl på Norragårn som kör med bultavagnen på slinnet. Kan detta vara något som farbrodern Ernst berättade för att lugna en rädd liten gosse?

Eva Ström berättar att Ernst på vinden ägde en get vid namn Sara Maria. Sommaren 1959 hyrde hennes familj in sig på Torslund och Ernst, som då bodde i skolan, frågade om de ville låna geten över sommaren. Det lät ju trevligt tyckte dom, men helt oväntat fick Sara Maria tillökning på ladugårdsbacken. Killingarna fick heta Sylvia och Pia. Eftersom sommaren 1959 var ovanligt varm, stod fönstren vidöppna på Torslund. Killingarna hoppade ut och in, helst låg de i soffan. Det var väl ingenting med det tyckte Eva, men föräldrarna var inte lika glada.

Ingrid Stenholm från Lindeberg framhåller att Ernst var lite speciell. När det ordnades julgransplundring för barnen i byn och de hade dansat kring granen, så kom tomten för att dela ut gottepåsarna. Tomten det var Ernst och han gav en mycket fin titel till var och en när han överräckte påsarna, t.ex. till "hovfrisörskan Barbro" eller något annat förnämt. Barnen tyckte att det var så roligt. Förväntansfulla funderade de på vilken titel just hon eller han skulle få. Ernst var händig också. När någon i byn gifte sig satte ungdomarna upp äreport. Ibland tillverkade Ernst en tavla som placerades ovanpå äreporten och på den lyste de giftas namn ut i natten tillsammans med dekorativa mönster. Uppe hos Ingrids familj på Lindeberg ympade Ernst äppleträd och han plockade mycket svamp, något som inte var så vanligt på den tiden. Sedan berättade han hur man anrättade svamparna. Kantareller kunde man steka direkt, sade han, och åt en liten bit rå för att visa att det inte var farligt. Ingrid minns att de var skeptiska till att man inte behövde koka kantarellerna först, som man måste göra med murklorna. Ernst var behjälplig i hela byn. När Ingrids far Per blev dålig och sedan dog, då hjälpte han till en hel del. Aron Lindström skaffade får uppe på Byestad och det var hans kusin Ernst som passade dem. I Attsjö skola bodde Anna Maria som var lite av ett original. Ernst gick ofta och hälsade på henne och hjälpte till lite med ved och så. När hon hade dött 1954, flyttade han in i skolan.

- Ernst var min idol, säger Sixten Karlsson. Han jobbade som sommardräng hemma på Norregården och när jag sedan skulle lägga mig och sova efter kvällsmaten, ville jag tvunget att Ernst skulle stoppa om mig. När min storebror Allan fyllde sex år hittade han en fin käpphäst bland krusbärsbuskarna i trädgården och naturligtvis var det Ernst som hade gjort den. Jag ville så gärna också ha en och tre månader senare när jag fyllde fem år stod en ännu finare käpphäst och väntade på mig i krusbärsbuskarna. Då blev Allan avundsjuk för min häst hade man av kaninskin. Ernst cyklade överallt och det hände flera gånger att jag fick följa med och åkte då framför honom på ramen. Antagligen satt jag på en kudde eftersom jag aldrig fick ont i ändan.

En gång var vi och hälsade på hans kusin Edith Lindström i Växjö och det var den första gången i mitt liv som jag såg en polis. Ernst hade jobbat på Herrgården i Dädesjö och jag fick följa med när han cyklade dit för att hälsa på och där var allting så stort. När Ernst skulle slakta en gris i Klerebohult bort mot Västorp, åkte jag också med. På kvällen när allt var klart bjöd de på risgrynsgröt och det kallade Ernst och jag sedan för Klerebohultgröt. Eftersom mor födde tio barn kom moster Augusta ofta och hjälpte till i hushållet. En sommar när slåttern var avklarad serverades det kaffe i syrenbersån och så kalasade vi på våfflor. Ernst sade då att faster Augusta "hon ä ente möadrya". Det var ett beröm och betydde att hon inte var rädd för att bemöda sig utan kunde hugga i och jobba. "Möadrya" var ett uttryck jag aldrig hade hört förut. När jag nu tänker på det, så måste Ernst för det mesta ha ätit med faster Tyras familj, för i gavelrummet på vinden fanns ingen kokspis, bara en kamin för uppvärmning.

Ove Karlsson från Attsjö Norregård berättar att Ernst på vinden tyckte mycket om blommor, träd och buskar och ympade äppleträd till folk i byn. Många gånger cyklade han ända till Urshult för att vara med på den berömda Blomsterfesten och få se tusentals äppleträd i blom.

Blommande äppleträd i Kurrebo, Sonnahult i Urshult 1958. Foto: Inga Walde (PDM).

Ernst hade en egen prunkande rabatt på Högalund och många bikupor och Ove minns hur god hans slungade ljusa honung var. Ibland kom Ernst med skåt, det är oslungade vaxkakor, och gav till småflickorna på Norregård.

- Och vi var inte bortskämda med sötsaker, säger systemen Barbro. Det var så sött och gott att suga på och sedan tuggade vi länge på vaxet. Han gjorde också en äppelmarmeladkaka som fyllde en hel plåt och så skar han den i små bitar som doppades i strösocker. Oj oj oj, så gott det var. Som finsk marmeladgelé men med äppelsmak. Ja, han var omöjlig den mannen. Snickra och måla gjorde han också. Allt kunde han göra och så hjälpte han faster Tyra mycket.

När Aron Lindström skaffade får på Byestad var det hans kusin Ernst som tog hand om dem. Peter Lindström minns en vithårig och kuttryggig man som kom gående till Byestad, alltid i följe med sin svarta lapphund. För en pojke på fem/sex år såg Ernst väldigt gammal ut.

Min käre svåger,
vår farbror

Ernst Karlsson

f. d. 7/8 1890

har i dag lämnat oss, släkt
och många vänner i djupaste
sorg och saknad.

Attsjö, Furuby den 13/4
1961.

THYRA KARLSSON
Maj-Britt och Elon
Lennart
Edit och Ivan

Lär mig du skog att vissna
glad.
En gång som höstens gula
blad:
En bättre vår snart blommar
Då härligt grönt mitt träd
skall stå
Och sina djupa rötter slå
I evighetens sommar.

För dem, som önska följa
den avlidne till hans sista vi-
lorum, meddelas, att jord-
fästningen äger rum i Furu-
by kyrka söndagen den 23
april kl. 10 fm.
Efter högmässan samling
i Attsjö skola.
Meddelas endast på detta
sätt.

Avslutningsvis berättar Ove Karlsson att Ernst, förutom allt annat, slaktade för bönderna i byn. Våren 1961 hade Ernst några gånger besvärats av "kramp i bröstet", men infann sig ändå som avtalat på Södregård. Mitt under slakten fick han en hjärtinfarkt, ramlade framåt över grisen och var död.

Ernst Karlsson blev sjuttio år gammal och dog torsdagen den 13 april 1961.

Källor:

Allan Karlsson på Sköntorp berättade 2021 och 2023.

Barbro Karlsson från Norregård berättade 2023.

Eva Ström, tidigare boende på Torslund, berättade 2021.

Ingrid Stenholm från Lindeberg berättade 2023.

Laila Johansson, (Gustafsson) född på Södregård berättade 2021

Ove Karlsson från Norregård berättade 2023.

Peter Lindström berättade 2024.

Sixten Karlsson från Norregård berättade 2023.

ArkivDigital. Värnpliktskort för Edvard Gustavsson.

Smålandsposten 1961 från mormor Annas pärm med tidningsurklipp. Ingvar Malmbergs arkiv.

Margit Gustafsson berättar om sin barndom på Kvarnaryd

Familjen Lundell på Kvarnaryd 1932

*Margit sitter i fadern Gunnars knä och mor Ester håller minstingen Gun i sitt knä.
Stående från vänster Elsa, Bengt, Greta, den reslige sonen Elis, Robert, Anna och Rut.*

Jag föddes på Kvarnaryd i Furuby socken 1929 i april. Mina föräldrar hette Ester och Gunnar Lundell. Elis var den äldste av mina syskon. Han var född 1914. Sedan kom min syster Elsa. På den tiden bodde de på Attsjötorp, men varför familjen lämnade och flyttade till Kvarnaryd, vet jag inte. Det har jag alltid tänkt på – varför gjorde de det?

Min far var skogsarbetare och kolade och dikade och allting sådant. Han jobbade för Åryd bruk och arrenderade torpet Kvarnaryd av bruket och när han skulle plöja eller köra till kvarnen i Magersryd måste han låna en häst. Boningshuset var bra med två skorstenar, öppna spisar och gott om plats. Finingången låg mot en liten grusväg, som gick till Herråkra. Först kom man in i en hall med en dörr åt var sida och en dörr rakt fram till köket och sedan en uppgång till vindsrummet. Till höger låg finrummet och där fick vi barn inte vara. Det värmdes bara upp när det var fest och där hade vi riktiga matsalsmöbler. På väggarna hängde tavlor med fina fotografier på far och mor. Sedan fanns det gobelänger över soffan, som var stoppad med något som liknade skinn. På höger sida fanns "Sandbergrummet", efter en man som tidigare

bott där och där stod fars chiffonjé'. I det rummet sov Elis, min äldste bror. Till vänster fanns två rum, en liten kammare där mor brukade ha sin spinnrock och ett större rum där mors orgel stod. Den hade hon fått av far. Mor hade lärt sig spela innan hon var gift, då hon bodde på Jössagården i Attsjö och umgicks med lärarinnan i byskolan. I rummet stod också en säng, för ibland kunde det komma nattgäster, främst mors släktingar från Jössagården. I vindsrummet på höger gavel fanns en spis. Här uppe bodde vi sex barn och fick ligga två i varje säng. Ibland på kvällarna satt mor uppe hos oss och spann. När spinnrocken surrade och det brann i brasan tyckte jag att det var riktigt skönt att somna.

Mitt på husets baksida fanns köksingången. Köket var smalt och mörkt och där var inte stolar till alla, så flera av oss mindre barn fick stå och äta. Jag vet inte hur allt kunde fungera, men här fanns en stor bakugn som mor alltid bakade i och det var vår räddning, för det gick in fjorton stora brödkakor i den ugnen. Vi odlade olika sorters säd, men naturligtvis använde mor råg när hon skulle baka. Om den nyskördade rågen inte hade torkat tillräckligt blev limporna dödbakade, de fick en slättrand. Degen gjordes på kvällen innan i stora trång och jag minns hur hon stod och slog degen. Sedan hade vi en stor och tät kista där de färdiga brödkakorna förvarades. Innan mor skulle föda barn hade hon bakat 28 bröd och lagt i den stora kistan på vinden för att vi inte skulle bli utan bröd. Mor ystade och gjorde egna ostar. Ägg och smör togs med till affären i Herråkra och byttes mot socker och kaffe. I ett stort stenröse nära brunnen stod den stora bykgrytan och där ute i den friska luften kokade mor all tvätt till tolv personer. Lut användes som tvättmedel och så fanns det något som hette Vita björn. Mor hade två strykjärn, som värmdes över lågorna och så bytte hon mellan järnen. Mor odlade också lin som skulle ryckas upp, rötas och sedan bres ut på marken för att torka. Hon hade hand om korna och en fyra eller fem får med lamm och en bagge. Jag minns att vi tyckte så synd om dem när hon klippte ullen. Mor satt ofta och spann och vävde och så stickade brinnande fort. Strumporna färgade hon svarta. Jag kan inte förstå hur hon hann med allt som skulle göras.

Vi var tolv syskon, tre pojkar och nio flickor. Jag hade fyra yngre systrar och tre äldre. En flicka dog av lunginflammation när hon var tolv år. Det var samma år som jag föddes. (På Attsjötorp hade dessutom en späd son dött.) Min äldsta syster var tio år äldre än jag och min yngsta syster tio år yngre. Mor födde barn från hon var tjugo tills hon var fyrtiofem år – det var ju inte klokt. Jag minns inte hur det gick till när mor skulle föda, men de höll oss väl undan. Jag tyckte synd om henne som hade måst föda tolv barn. Där var en som hette Johanna, som bodde på Byestad i Attsjö och kom för att hjälpa till vid barnafödslarna. Hon var ju så duktig!

Vi arbetade mycket som barn men vi lekte också, fram för allt på Kvarnaryd. I några gropar hade vi våra "lekstugor" och där lekte vi med trasigt porslin, flaskor och annat som vi hade hittade. Grankottar blev till kor och tallkottarna var fåren. Min högsta önska var att få ett par skidor men jag fick aldrig några. Mina bröder hade skidor och ibland lånade vi dem, olovandes kanske, men då fick man ju ta på sig stora skor för att passa i deras bindslen. Vi flickor skulle också gärna velat haft skidor för det var så mycket snö när jag växte upp, men det var ingen av oss som fick. På vintrarna vistades vi barn en hel del inomhus, men fick inte lov att föra väsen och lekte därför skola eller tysta leken. Då skulle man sitta och ropa på någon utan att det hördes; man skulle kunna se på munnen. Och så sjöng vi mycket och berättade spökhistorier.

Jag var liten till växten och det berodde mycket på att vi var underviktiga, antagligen undernärda, men svalt gjorde vi aldrig. Till frukost åt vi havregrynsvälling och det var inte aptitretande precis. Sedan åt vi bröd. Vi fick aldrig några frukter men plockade i stället mycket lingon. Till skolan hade vi med oss smörgåsar, men först och främst skulle mina bröder som gick på skogen ha sina matsäckar och därför kunde smöret ibland ta slut. Att inte ha smör på brödet det var ett riktigt fattigdomsbevis, så det var man noga med att inte visa. Kanske hade man en korvskiva som man flyttade från den ena smörgåsen till den andra för att dölja det man skämdes för. När de nu för tiden pratar om att skolmaten inte är näringsrik nog, tänker jag; hur kunde vi överleva? Pojkarna åt mat när de kom från skogen så därför åt vi inte alltid middag alla på en gång. Min far och mina bröder hade inga oljerockar när de arbetade i skogen, bara gummistövlar mot vätan. På vintrarna kunde det vara mycket kallt och en gång förfrös min bror Robert fötterna.

Frågan om vilka som var Margits roligaste minnen från barndomen, besvarades först med tystnad. - Vet inte vad jag ska säga... – Vad tyckte du om jularna? – Jo, jularna var ju roliga, svarade Margit eftertänksamt, fast vi inte hade så mycket julklappar men det var roligt när far kom in med julgranen. Den var klädd med glitter och med karameller som vi själva gjorde och små levande ljus och ljushållare. Dem har jag kastat bort och det har jag ångrat, för det var ju så grant med levande ljus. Konstigt att det aldrig tog fyr, för vi dansade runt julgranen på julafton. Och på juldagen skulle vi till julottan. Det var höjden på julen och för det mesta gick vi till fots till kyrkan i Herråkra. En vinter hade det blivit så dåligt väder att de inte hade väckt mig när de gick. Det förlät jag aldrig. Vi hade inga julklappar förrän min näst äldsta syster Greta fick plats hos barnmorskan i Dädesjö, då var jag nog sju år. Greta hade köpt vars sin julklapp till oss, trots att hon hade sådan liten lön. Min bror Robert som var 18 år hade gått till Dädesjö för att hämta dem med hem. Sedan kom han utklädd till jultomte och tömde säcken med alla julklapparna mitt på golvet i köket. Och det var ju något underbart att få ett paket att öppna! Jag fick ett par ljusgröna köpta vantar och jag tyckte att de var så fina. Det var den första julklappsjulen...

Bengt och Rut och jag gick i skolan i Herråkra och naturligtvis fick vi gå dit till fots. Vägen till Kvarnaryd plogades aldrig så vintertid var det till att pulsa genom snön. Långbyxor hade vi flickor inte, bara tjocka stickade yllestrumpor och hemsydd flanelunderkläder. Jag minns att hela min klänningsfäll var frusen nertill när jag satt i skolbänken. Vi barn hade inga regnkläder så när det var riktigt hållregn fick man stanna hemma från skolan. Det fanns något som hette naturhinder och i betyget antecknades hur många dagar man hade varit hemma. Skolvägen gick tvärsöver där vid Holma och det var nog inte så långt egentligen, men som barn tyckte man att det var mycket långt. Vid Holma släppte de ju alltid ut stutar och en stor häst och för mig var det en stor skräck. I småskolan var jag fri en timme innan mina andra syskon och skulle därför gå själv förbi Holma. Oh, vad jag var rädd! Konstigt att jag aldrig så något hemma till far och mor. När bröderna på gården hade släppt ut stutarna sprang de alltid efter mig. Nu vet jag ju att stutar alltid gör så, men det visste jag inte då utan jag trodde att de var farliga. Och den där hästen hoppade när den såg oss och ibland var han tjudrar där vid kanalen, precis där vi skulle passera.

I skolan var där några pojkar som var himla elaka och nöp mig i armarna när lärarinnan vände ryggen till. En hade långa skitiga naglar och så fort han hade tillfälle var han där och nöp mig. Jag var nervös för det också och därför skrev jag slarvig för att skynda mig, men sedan började jag skriva redigt och fick riktigt fin handstil. Ännu i dag tänker jag på det, men lärarinnan i Herråkra hon kunde ju inte vara frisk. Jag hade bestämt med mina stora syskon att jag skulle sitta i skogen och vänta på dem tills de gick hem, men det fick jag inte. - Nu tar du och går hem, annars blir jag förtretad på dig, sade lärarinnan. Men jag var olydig och satt där i skogen tills de slutade för dagen och när jag då sprang upp, såg några pojkar mig och talade om det för lärarinnan. Du ska tro att jag blev utskälld av henne, men jag var ju så rädd att jag inte vågade gå själv. Småskolelärarinnan som jag hade var snäll men den andra som hade de äldre klasserna kunde skylla en för precis vad som helst också. Hon skulle aldrig få för sig att prata med barnen, som lärare gör nu. Det gick bra för mig att lära att läsa men katekesen skulle vi lära oss redan när vi var åtta år. Jag kan alla buden ännu, det första budet: Du ska inga andra gudar hava jämte mig och det begrep väl inte en liten barnunge det mista vad det handlade om och ingen förklarade någonting.

Redan tidigt fick vi ställa upp och sjunga i kyrkan i Herråkra för jämt skulle Kvarnarydbarnen vara med. Förr i tiden var det långa gudstjänster och för oss barn blev det himla drygt. Jag minns speciellt en gång när vi efteråt måste följa med till skolan för att underhålla på en kristlig ungdomsträff. De som hade pengar fick att äta och dricka för det var servering i skolan. Fast vi var så hungriga fick vi ingenting varken att dricka eller att äta och på hemvägen höll jag på att förgås av trötthet och hunger. Hade jag inte haft syskonen då kanske inte jag hade kunnat ta mig hem. När det var "de gamlas dag", skulle vi vara med och sjunga. Sedan fick vi sitta och titta på när de åt goda kakor och ostkaka. Man fick lära sig att avstå.

På Kvarnaryd höll mor ibland ystagille och då kom kvinnor från bland annat Holmahult och Hanahall med var sin kanna mjölk. Jag minns också hur mor gick till Hanahall. Det var inte tal om att barnen skulle få följa med, för detta var kvinnornas egna gillen och då hade det bakats goda kakor och så bjöds det på kaffe. Kaffe var dyrt och man kokte på sumpen flera gånger, så nog sög man ut allt. Eftersom det under andra världskriget var väldigt ont om kaffe, rostade man råg i ugnen eller köpte något surrogat, som blandades i bönorna. Men jag har senare tänkt, att det hade varit bättre att i stället koka färre koppar riktigt gott kaffe och inte skämt ut det med de där tillbehören.

Min nästäldsta syster Greta hade måst ge sig ut för att tjäna. På den tiden sökte man inte jobb, utan man skulle tjäna och det var precis vad det var frågan om. Greta fick tjänst i Dädesjö hos en barnmorska som heter fru Gissle och därefter var det hon som budades när mina yngre syskon föddes. Fru Gissle kom i bil och på den tiden var det ovanligt att någon över huvud taget ägde bil. Min äldsta syster Elsa stannade hemma lite längre än Greta, för hon var så duktig på sömnad. På den tiden skulle alla underkläder sys hemma och därför hade vi en symaskin. Mor sydde alltid linne till oss av tunn lakansväv och livstycken med knappar och Elsa fick väl börja med att hjälpa till. Det visade sig att hon hade anlag, lärde sig själv och sydde sedan alla våra klänningar.

Far jobbade ända tills han blev invalid 1934. De säger att han välte en kolryss över sig i skogen och blev illa skadad, men det blev väl aldrig riktigt klarlagt vad som hände. Far var ju på lasarettet, men operationen blev misslyckad och han låg där ett halvt år. För ett barn var ju detta en evighet. För mor var det bekymmersamt och så var hon tvungen att göra en del av fars arbetsuppgifter också. Mor som var gravid förtog sig och fick blödningar. På något sätt måste hon ha tagit sig till BB i Växjö, men jag vet inte hur. Nu låg båda föräldrarna på sjukhuset och vi visste inte hur det skulle gå för dem. Ett sådant elände för oss tio barn som fick klara oss själva på Kvarnaryd. Storebror Elis drog ett tungt lass. När mor kom hem hade hon vår lillasyster Brita med sig, det första av hennes barn som inte hade fötts hemma. När far blev utskriven hjälpte bröderna honom hem, eftersom min farbror Knut hade taxibil. Far kunde inte gå utan hängde på deras axlar. När han kom in i huset ställde han sig och hängde över en sänggavel och grät... och det glömmar jag aldrig! Min syster som var tre år blev rädd och kröp under sängen, för hon kände ju inte igen honom. Min far kunde efter olyckan aldrig gå utan kryckor och han haltade mycket eftersom det ena benet blivit fyra cm kortare, men han arbetade ändå så gott han kunde. Vi barn fick ju alltid vara med och hjälpa till med allting. När han skulle sätta upp gårdsgårdar, så fällde Elis granarna och så fick vi dra fram slanorna till honom, eftersom far inte kunde gå så mycket. Jag var ju liten, bara en fem eller sex år när jag drog, och de andra har berättat för mig att grannfrun sa till far: - Förstår han inte att det är för strängt för flickan

När far blev sjuk, kunde han inte arbeta mer för Åryd bruk och då skulle vi inte få bo kvar på Kvarnaryd. Vi blev uppsagda helt enkelt. Jag minns att mor ville köpa huset och inägora, men det gick de inte med på utan sade att de "inte ville ha den fläcken på kartan", de där Åryherrarna! (När en ny arbetsledare tidigare ville sänka skogsarbetarnas löner till hälften, var Gunnar Lundell en av de få som vågade säga ifrån. Nu ville företaget statuera ett exempel genom att visa hur det gick för den som satte sig upp mot överheten, förf. anm.) Då fick min bror Elis köpa torpet Nyalund av farbror Axel. Därefter tog det bara några veckor innan Kvarnaryd revs och de körde timret till Åryd för att bygga upp huset igen. Det var väl konstigt! Det timret behövdes väl inte när de hade så stora skogsmarker runt om.

Efter flytten till Nyalund arrenderade vi marken på Kvarnaryd, för vi hade ju sått betor och satt potatis. Jag minns när min syster Greta och jag skulle gå dit och gallra betorna. När vi kom fram, var det en liten backe först som skymde sikten, men när vi kunde se gårdsplanen började hon storgråta. Huset var borta...

Peter Johan Carlsson på Kvarnaryd och vid Ki Chi Saga

Vid Storskiftet 1785 började Attsjös utmarker att delas upp mellan gårdarna. De som bodde på markerna blev torpare och måste betala med dagsverken för att få bo och bruka. Hanahall som fanns redan i mitten på 1700-talet lades under Norregård. Fastän där redan bodde en torpare fick Johan Danielsson och hustrun 1789 flytta in på Hanahall med sina två söner. Detta tack vare att hustrun Marthas far Per Askegren i 47 år hade tjänstgjort som soldat för Attsjö Norregård. Eftersom Johan och Martha var sjukliga flyttade familjen fyra år senare till en backstuga på Kvarnaryd, en lycka femhundra meter söderut. Vid husförhöret 1808 beskrevs Johan som svag, utfattig och oduglig till arbete medan Martha var krympling och sängliggande.

Johannes och Ingeborg

När äldste sonen Johannes blev myndig 1802 gifte han sig med Ingeborg från Dädesjö och två år senare föddes sonen Carl. Paret arbetade hårt, bröt mark till åker och äng på Kvarnaryd och skötte samtidigt om gamlingarna. Efter sjutton år uppgraderades backstugan till torp. Johannes och Ingeborg som under alla år hade sparat och försakat köpte sig livstids besittningsrätt.

Carls korta tid på Högstorp

Carl från Kvarnaryd var jämnårig med hemmansdottern Marta Nilsson på Högstorp. De inledde ett förhållande och i december 1823 stod det klart att Marta var gravid. Sexuellt umgänge utanför äktenskapet var straffbart och vanhedrade familjerna. Ungdomarna var omyndiga och föräldrarna beslöt att de skulle gifta sig snarast möjligt. I början av januari 1824 hölls bröllop på Högstorp. Carl flyttade in hos Martas familj och den 20 augusti föddes sonen Peter Johan. Ett år senare insjuknade Carl i bröstfeber (lunginflammation) och dog strax därefter. Föräldrarna blev förkrossade när de förlorade sitt enda barn och mor Ingeborg kände det som om livet hade tagits ifrån henne. Hon blev sjuk och orkeslös.

Peter Johan blir fosterson på Kvarnaryd

När Marta på Högstorp gifte om sig 1827 blev den treårige Peter Johan fosterson till farfar och farmor på Kvarnaryd. Då återvände livet till torpet. Gammelfarfar Johan, farfar Johannes 46 år och farmor Ingeborg 51 år hade alla vuxit upp på 1700-talet och levde ännu i träåldern. Byggnader, möbler, de flesta redskap, husgeråd och till och med skedarna tillverkades i trä. Självhushållning gällde; det mesta som behövdes framställdes hemma. Johannes och Ingeborg var vana att leva under små omständigheter. De ägde vad som behövdes men inget därutöver. Torpet var spartanskt möblerat med bord, två skåp, en kökssoffa, fyra stolar och ett enkelt väggur, sängarna var väggfasta. Kvarnaryd kunde bära två kor och fyra lamm och betalades genom två mandsdagsverken i veckan plus några kvinnodagsverken vid skördetid. Johannes och Ingeborg ville ge barnbarnet Peter Johan en framtid, men för att kunna gifta sig och skaffa barn, måste han kunna försörja sig och ha någonstans att bo. Själva var de torpare med livstidskontrakt. Tänk om Peter Johan kunde köpa sig femtio år besittningsrätt på torpet, som skulle börja gälla när de själva hade dött.

Framtidshopp och krossade drömmar

Lena Cajsa Andersdotter föddes som bondedotter på gården Åhult i Lenhovda socken. Fadern var hennes giftoman och det låg på honom att hitta en lämplig make. Som yngsta barnet av åtta kunde Lena Cajsa inte få så stor hemgift att det räckte till att bli bondmora. Tjugosju år gammal tjänade hon ännu som piga. Kanske kunde Lena Cajsa bli torparhustru? Familjen på Kvarnaryd hade lyckats spara ihop en del pengar genom att arbeta hårt, snåla och försaka. Om bonden på Åhult var beredd att lägga sin del, hade den rike Johannes Nilsson på Attsjö Södregård erbjudit sig att låna ut det som fattades för ett pantbrev på 50 år. Med hjälp av en äktenskapsförmedlare uppnåddes överenskommelse och den 17 november 1845 gifte sig Peter Johan Carlsson med den sex år äldre Lena Cajsa. Alla som såg hennes kläder förstod att denna kvinna var bondedotter. Förutom sex rutiga klänningar hade hon två dyrare finklänningar, två kjolar, nio förkläden, tre tröjor (varma korta jackor) och åtta långa särkar av lin. Dessutom ägde hon tjugotre hals- och huvuddukar, tre par handskar, fyra par strumpor, två fingerringar, en liten spegel, två böcker och klädkistan. I hemgiften ingick också diverse husgeråd som vävstol och spinnrock, men också glaskärl, porslinsallrikar och fat i porslin samt krukor, skålar och fat i bränd lera. De nygifta satsade på att skapa ett bra liv tillsammans. Lena Cajsa odlade lin som bereddes, spanns och vävdes till linnetyg, fårens ull kardades och blev till ylletyg. Hon var en duktig husmor men behärskade också allt som behövdes för att sköta korna och fåren i stallet och arbetet ute på åkrarna. Två år efter giftermålet föddes sonen Carl Johan. Fyra månader senare dog den lille. 1849 tog Peter Johan över Kvarnaryd 25 år gammal, men då såg framtiden inte längre så ljus ut, Lena Cajsas hälsa hade försämrats. I början av december 1851 dog hon av TBC efter att en månad dess för innan ha fött sonen Carl August.

Bouppteckningen visar att familjen var i ett uppbyggnadsskede av livet. Peter Johan hade köpt 450 stycken fyratums spik och skulle just påbörja en stor reparation av det gamla torpet. Nu stod Lena Cajsas vävstol och hennes spinnrock tysta. Ull och lin låg i väntan på att skäktas och spinnas, lingarn, skäktefallsgarn och ullgarn skulle vävas och ett obearbetat skinn hade inte hunnit beredas. Torparhustruns död krossade alla deras drömmar. Efter sex år tillsammans ägde Peter Johan och Lena Cajsa en ko och ett par stutar, $\frac{1}{2}$ kalv, ett lamm och hälften av två bikupor. Detta värderades till 50 Rd och den avlidnas gångkläder till nästan lika mycket. Bouppteckningen visade att hemmets största tillgång var pantbrevet, som värderades till 300 kronor och innebar att innehavaren hade rätt att driva torpet under 50 år. Av skulden till Johannes Nilsson på Attsjö Södregård kvarstod 80 Rd + ränta. Garvare Lindahl på Ramnåsa hade 5 Rd att fordra för läder till stövlar och kängor, som skomakaren skulle tillverka inför vintern. Behållningen blev 324 Rd som delades mellan Peter Johan och sonen Carl August.

Gamle Johannes hade varit en far för Peter Johan. Dagen före julafton somnade han in. På sin ålders höst ägde farföräldrarna bland annat en ko, fyra får och en bikupa. Att jakten hade varit viktig för överlevnaden visade de två gamla jaktbössorna och rävsaxen. Johannes hade ett par/tre uppsättningar av tröjor, byxor, västar och sju skjortor, samt ett par strumpor, dito stövlar och en halsduk, sammanlagt värde 10Rd. Dödsboet hade inga skulder, däremot en fordran på 18 Rd som lånats ut till bonden på Möcklehult. Det var så man gjorde för att förränta pengarna innan banker startades upp på landsbygden. I mars 1852 dog även lille Carl August fyra månader gammal. Kvar i hemmet på Kvarnaryd fanns bara gamla farmor Ingeborg.

Tragedin på Högstorp

På hemmanet Högstorp hade Peter Johans mor Martha fött ytterligare åtta barn. Det hade blivit en katastrof för familjen när hon dog i november 1849 bara 45 år gammal. Maken Peter Håkansson var elva år äldre och när han blev ensam med sju barn började hälsan att svikta. Sonen Gustav och en dotter måste lämna hemmet för att själva tjäna sitt uppehälle. När fadern började glömma och röra ihop saker, blev det ännu mer bekymmersamt. Vid husförhöret noterade prästen att husbonden helt hade glömt salighetsläran och något åt senare beskrevs Peter som "rudis". 1853 gifte sig äldste sonen och tog över arrendet. Fadern blev inhysing på Högstorp men var oförmögen att sörja för sina yngsta barn. Då bestämde Peter Johan på Kvarnaryd sig för att bli fosterfar för sin fyraårige halvbror Frans Otto.

Smålands första utvandrare till Ki Chi Saga

En tidig morgon i mitten av maj 1852 mötte sjutton personer upp vid Åkerby vägsäl i Ljuders socken. Ledaren för Kronobergs första grupputvandring hette Magnus Jonasson. Han var född och uppväxt på Lambritsgård i Västorp i Furuby socken men lämnade nu Kupramåla skattegård i Linneryd tillsammans med sin familj. Bland resenärerna fanns bland andra Magnus blivande svåger Carl Jonasson Linn från Linnehult Södregård i Hovmantorp. Efter en lång och mödosam resa blev dessa smålänningar nybyggare vid sjön Ki Chi Saga i Minnesota, precis som Vilhelm Mobergs romanfigurer Kristina och Karl Oskar. Många svenskar slog sig ner vid denna sjö, som av lantmätarna fick namnet Chisago Lake. Här mötte de en jungfrulig skogrik bygd med gott om vilt och fisk. Jorden bestod av stenfri bördig svartmylla och marken kunde köpas för en billig peng. Magnus Jonasson skrev brev hem och uppmanade sina släktingar och vänner att komma. Alla utlovas ett mycket bättre liv i Amerika än "hemma i fattiga Sverige". Våren 1853 utvandrade ett 25-tal personer i Furuby socken till Chisago Lake. Redan i april gav sig den största familjegruppen i väg. Det var Anders Peter Nilsson Glader med hustrun Elin och deras sju barn från Berget i Västorp samt Gladers systrar Helena och Cathrina.

I juli 1852 hade Peter Johan Carlsson gift om sig med den sju år äldre Johanna Petersdotter från Dädesjö. Som många andra ville de utvandra för att skaffa sig en framtid i Amerika och emigrerade sommaren 1853 tillsammans med folk de kände till från Furuby socken, men också från Hovmantorp och Östra Thorsås. Peter Johans halvbror Gustav Petersson från Högstorp hade blivit dräng på Carl Jonssons gård i Hörda och där härjade "Amerikafebern". Flera av bönderna i byn sålde sina fastigheter och 1853 utvandrade trettio personer från Östra Thorsås socken. Drängen Gustav hade ingen framtid i Sverige och ville helst av allt till Amerika men hur skulle han ha råd med det? Hans husbondfolk i Hörda förbarmade sig och tillät ynglingen att ta följe med dem på den långa resan. Hur resan ordnades ekonomiskt, vet vi inte, men ett alternativ var att arbeta utan lön ett år i Amerika mot att få biljetten betald.

Den vådliga färden västerut

För dessa tidiga småländska utvandrare var Göteborg oftast utresehamnen och därefter fortsatte färden västerut med tåg från Hull i England. I början av juli 1853 låg det stora emigrantfartyget St Patrick vid kaj i Liverpool och drygt 550 personer var beredda att embarkera. I Minnesota väntade Carl Jonasson Linn på att hans fästmö och sex av hans syskon

skulle komma efter till Chisago Lake tillsammans med morbror Johannes Petersson från Hovmantorp. Morbrodern hade läst barndomsvännen Magnus Jonassons långa brev från Chisago Lake och nu skulle familjen segla västerut. Drömmen var att sitta som självägande bonde på en stor gård. När kaptenen på St. Patrick gav order att svenskarna först av alla skulle gå ombord på segelfartyget, var syskonen från Linnehult Södregård och morbror Johannes familj bland de första över landgången. Strax efteråt kom Peter Johan Carlssons bröder Gustav och lille Frans Otto tillsammans med utvandrarerna från Östra Thorsås. Något senare hittar vi Peter Johan och hans hustru Johanna i passagerarlistan. Den 3 juli sattes segel. Äntligen var man på väg.

Av alla emigrantfartyg som seglade till Amerika var förhållandena sämst på de brittiska fartygen. Passagerarna bodde tätt packade under däck med bristande ventilation och usla sanitära förhållanden, en grogrund för epidemier. Redan den 5 juli dog en treårig svensk pojke av tyfus. Sjukdomen är mycket smittsam och sprids genom förorenat vatten samt mat. Symptomen är hög feber, huvudvärk och illamående, men också diarréer och omtöckning. Sammanlagt dog 22 personer. Av dessa var 16 stycken svenskar och fem norrmän. Man kan föreställa sig helvetet under däck, där man bodde tätt packade och troligen hölls åtskilda från de andra passagerarna för att inte sprida smittan. Främst drabbades de små barnen och sjutton av dem som dog var under sju år. De flesta passagerarna på St Patrick kom från Irland och England, ett fåtal kom från Ryssland och Tyskland. Av dessa 330 personer dog bara en enda, en irländsk kvinna. Ombord fanns 167 svenskar och 57 norrmän, vilket innebar en dödlighet på ca 10%. På mitten av 1800-talet tog en seglats till Norra Amerika cirka åtta veckor. St Patric hade förliga vindar och redan efter sex veckor anlände hon till New York. Peter Johans hustru Johanna dog strax efter ankomsten till Amerika. I september 1853 nådde svenskarna äntligen fram till Chisago Lake.

Framåt hösten kom Anders Peter Glader också till Chisago Lake. Tillsammans med systrarna Helena och Cathrina hade familjen genomlidit helvetet med svält, övergrepp, misshandel, rigghaveri och vattenbrist ombord på skeppet Franklin King. Under överfarten avled 22 av de 600 passagerarna, samtliga var svenskar. Femton barn tynade bort när mödrarna inte längre kunde bröstföda dem. Gladers två yngsta döttrar hade dött av umbärandena under resan. För att överleva som nybyggare gällde det nu att lämna allt detta bakom sig och se framåt och skapa den framtid man hade drömt om.

Svenskarna grundar sin egen församling

Den 12 maj 1854 kom den svenske prästen Erland Carlsson till Chisago Lake för att bilda Chisago Lake Evangelican Lutheran Church. Peter Johan Carlsson och Anders Peter Glader var bland de nybyggare som deltog och blev därmed "charter members", något som ger stort anseende än i dag. Sedan ville församlingen bygga en kyrka. Hösten 1855 utsågs Glader till byggherre och inom ett år var kyrkan uppförd. Allt arbete hade församlingsmedlemmarna själva utfört. Inte för inte att svenskarna hade ord om sig att vara mycket duktiga timmermän. Sakerligen hade Peter Johan Carlsson deltagit i arbetet. *Foto: John Linn 2013.*

Koleraepidemin i Norra Amerika 1854.

År 1854 utvandrade 42 personer från Älmeboda däribland Carl Magnus Petersson med hustrun Cathrina Jaensdotter och deras sex barn. Som brukare kunde Carl Magnus blicka fram mot en ålderdom utan möjligheter att försörja sig. Barnen hade också dåliga framtidsutsikter på grund av det svenska klassamhället. Kvarnägaren Gustav Collin, som var gift med Cathrinas storsyster Christina, emigrerade av religiösa skäl. Han hade varit pådrivande när det gällde att utvandra och blev gruppens ledare. Den 12 maj löpte det stora segelfartyget Woodbury av New Orleans ut från Göteborgs hamn. Tillsammans med familjerna Collin och Petersson reste den 26-åriga snickaren Samuel Petersson från Binnareboda.

På grund av utvandringen hade Collins äldsta dotter Anna skiljts från den man hon älskade och förlorade livslusten under den nio veckor långa seglatsen. När båten anlöpte Boston den 22 juli 1854 var hon svårt sjuk, försämrades under tågresan till Chicago och dog två dygn senare. Vid dödsbädden för Anna ut i anklagelser mot fadern för att förstört hennes liv och visade öppet sin illvilja mot honom. Smålänningarna som hade fört med sig smittan uppmanades att lämna staden fortast möjligt. Nedstämda fortsatte sällskapet sin resa med flodångare på Mississippi. Där dog Collins syster Beata i kolera och begravdes på flodstranden i en hastigt uppkastad grav. I Minnesota, sattes sällskapet i karantän eftersom myndigheterna var rädda att koleran skulle sprida sig. De lämnades i St Croix River på den lilla ön Lamars där det bara fanns ett litet skjul som skydd. I sin självbiografi berättade Gustav Collin att många av hans vänner dog där, men han nämner inga namn. Nu vet vi att Carl Magnus Petersson, hans hustru Cathrina och deras söner Johan 12 år samt Frans 5 år var bland dessa.

Samtidigt befann sig nybyggaren Gustav Blom i St Croix. Också han var född i Älmeboda socken och hade anlänt till Chisago County 1853. Gustav var varmt kristen och helgade alltid vilodagen som ägnades åt bibelläsning. Att dagligen göra goda gärningar var hans kristliga plikt. När smålänningen en dag hade tagit jobb som daglönare i St Croix, fick han höra talas om de nyanlända strandsatta smålänningarna. Blom tog de pengar han råkade ha på sig, köpte mat, lånade en roddbåt och gav sig ut till ön. Först av allt fick Gustav syn på Carolina Collin, som kom gående från stugan ner mot stranden. Den 31-åriga ungkarlen blev blixtförälskad. Detta var kvinnan han ville gifta sig med. Berättelsen finns i familjerna Blooms och Collins släkthistoria, där skildringen av första mötet mellan Gustav och Carolina utgör en romantisk motvikt till den tragedi som utspelades på ön. En vecka senare, tilläts svenskarna lämna sin karantän och två dagar senare vilade de ut hos vänner i Chisago. Det var främst invandrarna

som drabbades av kolera eftersom de var vid dålig hälsa efter seglatsen över Atlanten. Under den fortsatta resan hade de fösts ihop på tåg och flodångare där de sanitära förhållandena var undermåliga.

Gustav Collin och hans hustru Christina Jaensdotter, en stark, intelligent, driftig, gudfruktig och affärsinriktad kvinna med god uppfostran och adligt påbrå. Med henne vid rodet hade familjen byggt upp en lönsam kvarnrörelse där kvinnorna skötte kundkontakter och administration. Foto: Milan Bloom.

Livet går vidare, trots allt

Om familjen Gustav Collins liv i Minnesota finns mycket skrivet och berättat, men vad som hände Carl Magnus Petersson och hans familj har varit svårt att reda ut. Inte förrän nu år 2024 har vi fått reda på att fyra av barnen överlevde; Maria 20 år, Peter 19 år, Kajsa 16 år och Johanna 10 år. Äldsta dottern Maria Carlsdotter har vi kunnat spåra via kyrkoböckerna. Hösten 1854 kom hon till Chisago Lake och lärde känna Peter Johan Carlsson som också hade upplevt sorg och förtvivlan över att mista familjemedlemmar. De två behövde inte försöka förklara för varandra vad ord inte kan beskriva. Detta år var många av nybyggarna traumatiserade av upplevelserna under utvandringen men skapade ett nytt liv tillsammans: Samuel Pettersson från Älmeboda förenades med Gladers yngsta syster Cathrina och hennes storasyster Helena gifte sig med Anders Jaensson Porter från Tävelsås, fembarnsfadern som under resan till Chisago Lake hade förlorat sin fru. Inom två år hade alla paren fått sina första barn. Livet gick vidare.

Innan socialförsäkringar infördes var familjen ditt skyddsnät. När hans svåger och svägerska hade dött av kolera 1854, stod Gustav Collin med försörjningsansvar för sina egna tre döttrar och fyra föräldralösa barn. Att familjen som nyss anlant skulle kunna ta hand om fler barn än sina egna tre verkar orimligt. Troligtvis hystes hustrun föräldralösa syskonbarn in hos medlemmar i den nybildade församlingen.

Collin var en duktig snickare men saknade intresse för att bruka jorden och skogen. Han var en drömmare som helst ville förkunna Guds ord och få verka som läkare för folk och fä. Bondsonen Gustav Blom, som hade kommit ut med mat till dem alla på ön Lamars, var däremot en duktig jordbrukare och en framgångsrik nybyggare, som arbetade oförtröttlig sex dagar i veckan. Hans passionerade kärlek till Carolina Collin var inte besvarad. Hon fann honom motbjudande, ovårdad till sitt yttre och okultiverad. Fadern och syster Johanna gjorde allt för att övertala Carolina att äga ja. Kanske böjde dottern sig när mor Christina påminde om hur hon själv vid 35 års ålder stod utan försörjning och gjorde ett resonemangsäktenskap när hon gifte sig med den nio år yngre utfattige snickaren Gustav Collin. Nu offrade hennes dotter Carolina sig för familjens bästa. Natten före sitt bröllop grät hon otröstlig bakom stängd dörr.

Hemma på Kvarnaryd

När Peter Johans mormor Ingeborg hemma i Attsjö förlorade sitt älskade barnabarn till Norra Amerika förlorade hon samtidigt livslusten. I början av juni 1855 dog hon, men inte på Kvarnaryd. Det visade sig att Ingeborg hade skrivit ett testamente och lämnat sin kvarlåtenskap till änkan Sara Månsdotter på torpet Långerås i Attsjö, där hon vistades under sin sista tid. Trots att Ingeborg var gammal och sjuk ägde hon bland annat en ko, två får och två bikupor, sammanlagt värda 43 Rd, och så hade hon 50 Rd utlånade till grannen på Hanahall. De enda skulderna var utgifter i samband med dödsfallet. Ingeborg dog 79 år gammal på torpet Långerås, gammal och orkeslös men inte fattig och kunde därför hedras med en rejäl begravning. I bouppteckningen angavs att sonsonen Peter Johan, som var arvinge, hade utvandrat 1853, men hur arvet fördelades framgår inte.

Peter Johan och Maria vid Bloom Lake

Den 26 augusti 1855 blev Maria Carlsdotter medlem i Chisago Lake Evangelican Lutheran Church och gifte sig med Peter Johan. Nio månader sedan föddes sonen Frans Albert, uppkallad efter Marias femåriga bror som dog av kolera. Vid 1857 års folkräkning bodde den lilla familjen på ett nybygge nära Bloom Lake. Släktforskaren John Linn, som har lyckats lokalisera lagfarten påpekar att Peter Johan redan då skrev sig som John Charlson. Detta är en fingervisning om att han hade lämnat livet i Sverige bakom sig och nu gått in för att bli amerikan. 1859 föddes dottern Emma.

Samma år återfinns Marias yngsta syster Johanna som piga hos församlingens präst C.A. Hedengran vid Chisago Lake. Han hade efter emigrationen vänt sig från kyrkan och inte döpt sin dotter förrän hon var tre år, vid denna tid något mycket upprörande och klandervärt. Sedan blev han frälst och djupt troende. Hedengren började själv förkunna Guds ord och fick följa med pastor Peter Carlson i Carver County när denne predikade i kyrkan vid Chisago Lake. Här vann Hedengran församlingens gillande och valdes till deras pastor. Fast han tog illa vid sig av medlemmarnas inbördes strider och oförsonlighet, förblev Hedengran en sann själasörjare som engagerade sig och ville hjälpa alla som hade det svårt. Johanna hade kommit till en god familj. 1861 gifte hon sig 17 år gammal.

Peter Johan går ut som frivillig för att försvara sitt nya fosterland

1861 utbröt det amerikanska inbördeskriget, men det gick inte så bra för nordstaterna som deras generaler hade förväntat sig. Då meddelade president Lincoln att ytterligare 300 000 soldater krävdes till kriget mot Sydstaterna. Krigsministeriet i Washington D.C. hade räknat ut hur många män varje stat skulle skicka. Delstaterna bröt sedan ner detta till krav på varje county. Om inte tillräckligt många frivilliga anmälde sig, blev det tvångsuttagningar. En bonus på 27 dollar utgick till dem som skrev in sig före den 19 augusti. Rekryteringsmöten hölls bland annat i det närbelägna Taylors Falls. Målet var att få ihop ett lokalt kompani. Även familjefäder anmälde sig som frivilliga. John Elmqvist som var 36 år, hade utvandrat från Trällebo i Älmeboda tillsammans med Marias familj och bodde nu granne med henne och Peter Johan, nära Bloom Lake. Båda männen kände det som sin plikt att försvara Unionen. Den 15 augusti 1862 gav sig ett flertal svenska nybyggare av från Chisago County för att mönstra i Taylors Falls. Bland dessa fanns den 18-årige John G. Nelson från Olsagård i Furuby, kompaniets yngste soldat. Peter Johan som var 38 år skrevs in som John Charlson, ett fatalt misstag.

Lördagsmorgonen den 16 augusti 1862 bordade 61 frivilliga soldater ångbåten H. S. Allen i Taylors Falls. Detta var krigets andra år och flera män från Chisago County hade redan dödats eller sårats. Vid färjeläget rådde stor uppståndelse. Många hade kommit för att ta farväl. Kvinnor grät och några svimmade. När ångbåten lade ut stod folk och hurrade längs sluttningarna ner mot floden. Eftersom vapenleveransen inte anlände till Taylors Falls förrän samma kväll var det soldater utan gevär som gav sig av. På eftermiddagen angjordes Stillwater där resten av kompaniet mötte upp och stadens finaste hotell bjöd på fest och övernattnings.

På Fort Snelling organiserades kompani C vid 7th Minnesota Regiment den 20 augusti 1862 och tog sig det stolta namnet Saint Croix Rangers. Soldaterna som hade sällt upp frivilligt för att försvara sitt fosterland tillhörde de Minnesota Volunteers och skrev på för tre års tjänstgöring. Eftersom de flesta meniga under vintrarna arbetade med skogsavverkning kallades de lite vanvördigt "The Lumbermen Company" (Skogshuggarkompaniet).

På Saint Croix Rangers affisch syns den amerikanska vithövdade örnen attackera de ringlande ormarna. Symboliken är tydlig.

I bakgrunden ses soldater som tar farväl av sina käraste, slåss och marscherar för fosterlandet och sedan återförenas med sina familjer.

Foto: John C. Nelson

Medelåldern i kompani C låg strax under 30 år; femton av dem var över 40, men bara åtta yngre än 21 år. Många hade lämnat sina gårdar mitt i skörden och så fort formaliteterna var undanstökade fick männen permission. Redan efter ett par dagar beordrades rekryterna tillbaks till Fort Snelling. På grund av pågående oroligheter bland Mississippis Ojibwe indianer, ändrades planerna för sjunde regementet. I stället för att skickas till Södern skulle de försvara Minnesotas vita befolkning.

Kompani C sätts in för att förhindra ett tvåfrontskrig i Dakota War

Den 18 augusti hade The Dakota War, som utvecklades till USA:s största indiankrig, utbrutit i västra Minnesota, där nybyggarna flydde för livet. Många massakrerades av dakotakrigare. För att förhindra ett tvåfrontskrig hade indiankommissionär Dole beslutat att personligen infinna sig för att hålla rådslag med Ojibwe-ledaren Hole in the Day. Dole krävde militär eskort på resan till Gull Lake och att förstärkning omedelbart skickades till Fort Ripley. Kompani C och I vid 7th Minnesota Regiment beordrades norrut och efter tre dagars snabb marsch nådde man Fort Ripley den 26 augusti. Ojibweledarna hade bjudits in till ett möte på fortet men Hole in the Day litade inte på Dole och vägrade komma. Istället belägrade han fortet med 500 krigare. Kompani C hade satts att vakta Crow Wing Agency, indianagenturen där drygt 400 säckar mjöl, 50 tunnor fläsk, 500 filter och en massa tobak lagrades. Efter två veckor blev stämningen hotfull. Peter Johan, John Elmquist och deras kamrater väntade att vilken stund som helst bli angripna och de kunde inte räkna med någon hjälp. Hur skulle dessa knappt ett hundra oerfarna soldater med bara trettio skott var, kunna motstå femhundra välbeväpnade och hämndlystna ojibwekrigare?

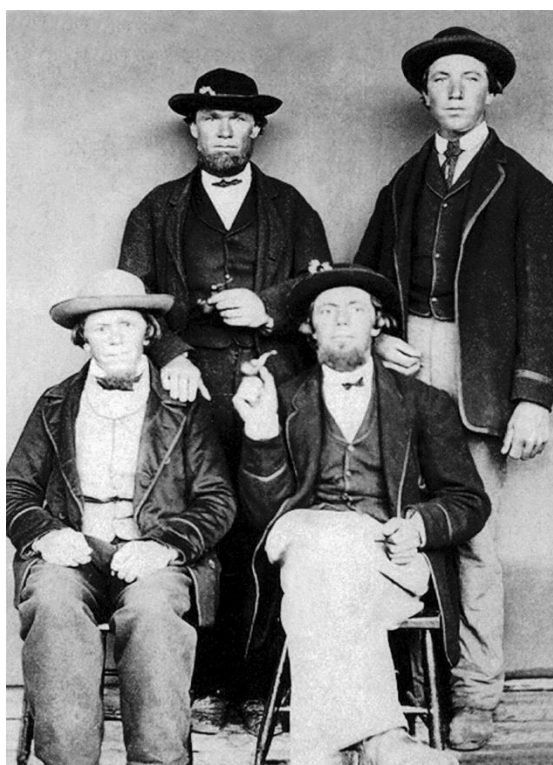
Den 10 september 1862 hölls rådslag mellan Ojibwe och kommissionären för indianärenden. Dagen därpå brändes Hole in the Days stora hus ner av två vita män från Crow Wing. De styrande skrämdes av tanken på massakrer av vita nybyggare och i ett fördrag tillgodosågs de flesta av Hole in the Days krav; indianerna skulle slippa efterräkningar för oroligheterna, den försenade årliga ersättningen skulle betalas ut inom trettio dagar och en oberoende utredning angående indianagenternas korruption skulle tillsättas. Dessutom fick ojibweledaren 5000 dollar som ersättning för sitt nedbrända hus.

Skräcken för indianöverfall sprider sig i vid Chisago Lake

Nybyggarna runt Chisago Lake under Dakotakriget var mycket rädda på grund av de många historier som spreds om illdåd utförda av mordlystna indianer. Nyheter om vad som verkligen utspelade sig var svåra att få. Den svenskspråkiga tidningen Hemlandet hade inte mycket lokala nyheter och de som förekom var för gamla och utan intresse. Vad som hände utanför Chisago Lake var ofta rykten och gissningar som efteråt visade sig vara falska eller felaktiga.

En eftermiddag upptäckte familjen Porter, som bodde vid Chisago Lake tre km väster om Bloom Lake, att grannen Molins lada stod i brand. Den första tanken som infann sig var att indianerna hade kommit och snart skulle vara vid deras hus. Familjen gjorde sig snabbt färdig för att fly över sjön. Precis när de nådde stranden började hunden Carlo yla och de förstod att någon närmade sig från husets baksida. Detta spädde naturligtvis på rädslan. Just då uppenbarade sig en person på backkrönet. Gladers syster Helena kände igen Molins dotter och frågade vad som förorsakat branden. Flickan svarade genom att peka upp mot skyn för att visa att ladan hade satts i brand av blixten från åskvädret som just passerade. En annan kväll efter mörkrets inbrott sågs ett ljus öster om Porters hus, bort mot Bloom Lake till. Detta tolkades som elden från ett indianläger där hämndlystna urinnevånare övernattade för att följande morgon attackera intilliggande bondgårdar. Förberedelser för avfärd gjordes ännu en gång. Innan familjen blev färdig att ge sig av gick månen upp i öster.

Vid kyrkan i Center City uppförde nybyggarna en förskansning. På krönet placerades en haubits som hade skaffats från St. Paul. Tanken var att oväsendet som blev när den avfyrades skulle skrämma bort indianerna. Inte heller smålänningarna vid South Center Lake tänkte sitta stilla och passivt låta sig slaktas som värnlösa lamm. Många av dem valde att gå i försvar på Lönnö norr om A.P. Gladers nybygge. Vattenståndet var i mitten av 1800-talet 3,5 meter högre än i dag och där fanns ett litet sund mellan Lönnö och land. På öns sydligaste del lade männen upp stockar till en palissad, som på baksidan stöttades av en jordvall. Längre in på ön uppfördes ett antal skjul. Hit förde nybyggarna sina familjer och förnödenheter. En del av dem ägde någon slags eldvapen. Andra tog med tjugor, yxor, slaktknivar eller allt som kunde användas till vapen för att försvara sig mot indianerna.

Enligt uppgift deltog sexton män i försvaret av Lönnö, bland dem Anders Peter Glader och Carl Linn. Däremot vägrade brodern John Linn, att "fortifya sig". Han hade blivit god vän med ojibwe i Big Woods skogshuggarläger och talade deras språk flytande. John ansåg att trofastare vänner än dessa ojibwe kunde man inte få. Han var övertygad att indianerna i Chisago County aldrig skulle ta till vapen mot de vita.

De fyra bröderna Linn 1870.

Carl och Peter sittande, John och Frank stående.

Foto: Duane Lunemann family photo collection.

Kompani C kommenderas att vakta de dödsdömda i Mankato.

Peter Johan och hans kamrater hade fortsatt att vakta indianagenturen vid Crow Wing, men när ojibweindianerna i slutet av oktober hade fått sin årliga ersättning ansågs faran för nya oroligheter vara över. Kompani C förflyttades till Fort Ripley, där de byggde baracker och förberedde sig för att övervintra. En månad senare blev de beordrade att förenas med resten av sitt regemente i Mankato. Skogshuggarkompaniet fick till uppgift att vakta de dödsdömda dakotakrigarna och att bygga schavotten på stadens torg. Plattformen skulle vara fyrkantig och försedd med fallluckor. När repet kapades skulle alla luckorna öppnas samtidigt.

Avrättningen ägde rum Annandag jul. Några dagar tidigare fördes de 38 dödsdömda männen till packhusets bottenplan. Fångarna var försedda med fot- och handkedjor och sammanlänkade två och två. På julafton fick de dödsdömda skicka efter några släktingar eller vänner för att kunna säga farväl. Var och en hade något de ville hälsa sina familjer. Många blev

rörda till tårar när hustrur och barn kom på tal. Andra förblev oberörda; skrattade och skämtade som om de suttit hemma runt lägerelden. Dagen därpå tilläts kvinnorna som hushållat för fångarna att komma på besök. Enligt indiansk sed var det förödmjukande för männen att visa svaghet inför kvinnor. Krigarna upprepade i stället sin övertygelse att få det bra hos den Store Anden. Hårlockar, filter, jackor och andra ägodelar skickades med till släktingar och vänner. Hälsningar och råd sändes till de efterlevande.

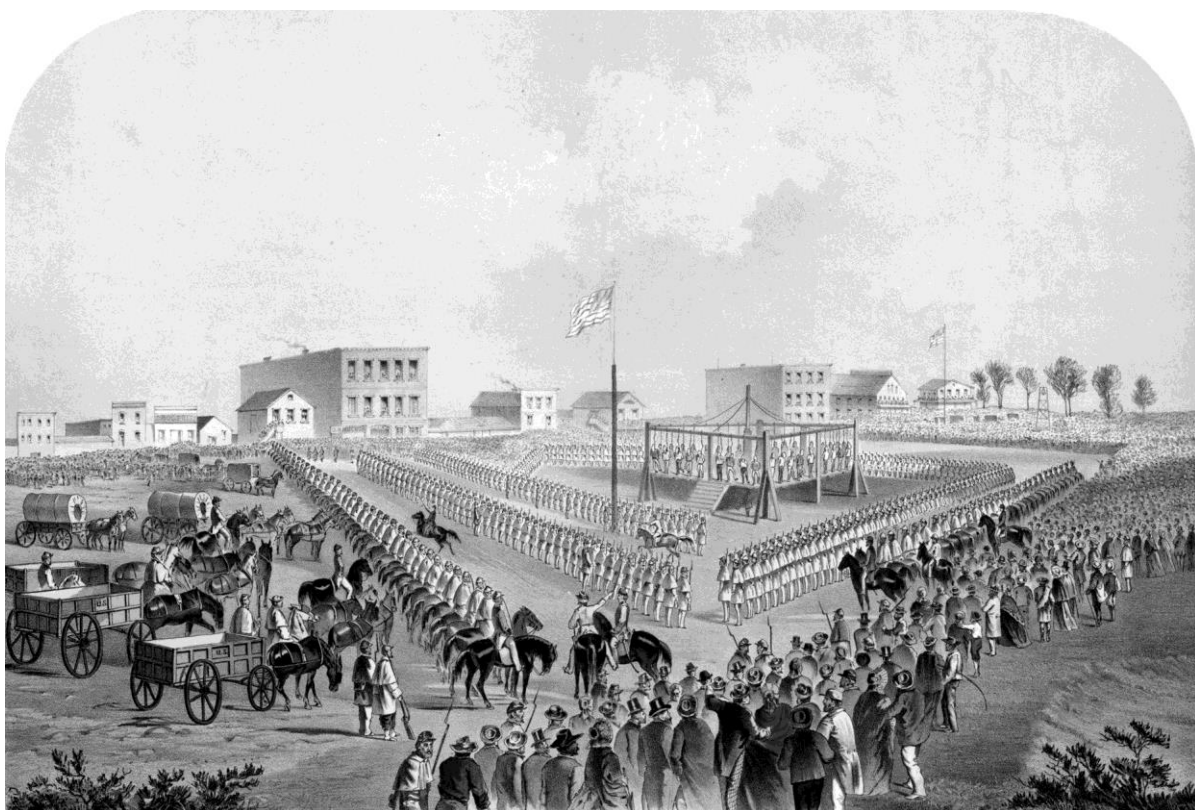
Att möta döden som en Dakotakrigare

Skogshuggarkompaniet hade oavbruten vakttjänstgöring under de två sista dygnen innan avrättningen. På Juldagens kväll började fångarna improvisera en dans medan de sjöng en vild sång under ledning av medicinmannen. Krigarna hade enligt urgammal sed börjat förbereda sig för avrättningen genom att dansa dödsdansen. Soldaterna blev rädda att detta var början på ett upplopp och tog till bajonetterna. När ordningen var återställd kedjades fångarna fast vid golvet två och två. Missionärerna hade den senaste tiden försökt frälsa så många dakotas som möjligt. Några lät döpa sig och tog nu sin första och sista nattvard.

Tidigt på Annandagens morgon började dakotakrigarna sjunga sin dödssång igen. De målade sina ansikten med svart, klarröd och azurblå färg. Unge soldaten John G. Nelson från Olsagården i Furuby upplevde döds målningarna som otäcka.

Soldaterna i kompani C började förbereda fångarna för avrättningen. En indian åt gången befriades från sina kedjor. Armbågarna fixerades intill bröstkorgen med ett rep. Handlederna bands ihop framför kroppen på ett avstånd av sex tum. Under de 90 minuter detta tog gick fångarna runt och sjöng, pratade och skakade hand med soldater och reportrar. När alla var bundna ställde de sig i rad runt rummet och sjöng ännu en dödssång. Sedan satte de sig lugnt ner och började röka igen. Den arton-åriga John G. Nelson tyckte att det vilade något kusligt nästan spöklikt över indianernas sätt att förbereda sig inför döden och deras förmåga att stoiskt acceptera sitt öde. En av missionärerna kom in och höll en andaktsstund på dakota. Några fångar tog upp små speglar för att kontrollera att målningarna i ansiktet inte skadats av huvorna, som skulle dras upp över deras huvuden innan hängningen.

Exakt klockan tio på förmiddagen gick de dödsdömda mot sin avrättningsplats. Efter dem följde kompani C med sina gevär, därefter tidningsreportrarna och sist prästerna. Beredd att hugga av repet som höll falluckorna stängda stod Duley, en av överlevarna från dakotas massakrer. Den storvuxne mannen hade försetts med en bred bödelsyxa. Schavotten omgavs av täta led med mer än 1400 soldater som hade kommenderats till Mankato för att upprätthålla ordningen. På södra sidan stod 425 män från 7th Minnesota Regiment. Undantagstillstånd och alkoholförbud hade införts i staden eftersom myndigheterna var rädda för upplopp. Under Dakotakriget hade mer än 400 nybyggare dödats i västra Minnesota och tusentals hade blivit internflyktingar. Flera dagar tidigare hade åskådare börjat anlända till staden för att se hämnd utkrävas och många nyfikna trängdes på torget för att beskåda avrättningen. Ännu fler iakttagare fanns på hustak och i fönster.

Mankato den 26 december 1862. Källa: Library of Congress

När de dödsdömda besteg den fyrkantiga schavotten tog de upp sin dödssång igen. Det genomträngande ljudet gick genom märmg och ben: Hay, yi, yi, lät det när huvorna drogs ner för ansiktena. Hay, yi, yi, lät det när snarorna lades runt nackarna. Hay, yi, yi, lät det under de tre långsamma trumvirvlarna. Hay, yi, yi lät det när Duley gick fram för att hugga av repet. När ordern gavs svingande mannen den stora yxan och lät den falla. Av fallet bröts nackarna. Från åskådarna hördes ett utdraget hurrarop.

I sitt utvandrarepos skrev Vilhelm Moberg: "Sången under de trettioåtta galgrepen i Mankato blev dödshymnen över Minnesotaindianernas släkte. Så lyktades deras sista försök att utdriva inkräktarna och återtaga sitt land."

Bevakningsuppdrag vintern och våren 1863

Efter massavrättningen fortsatte Peter Johan och hans kamrater att bevaka de kvarvarande fångarna i Mankato. Ett femtontal dakotakvinnor skötte matlagningen för indianerna. Missionärerna Riggs och Williamson tillbringade hela vintern i fängelset. Detta omvandlades till en skola där indianerna fick lära sig läsa och skriva sitt eget språk. Man höll gudstjänster och bönemöten. Mer än 300 dakotas lät döpa sig. Myndigheterna beslöt att fångarna skulle deporteras till Dakotaterritoriet men vilken dag detta skulle äga rum hölls hemligt eftersom man fruktade upplöpp.

Den 22 april 1863 formade soldaterna från 7th Minnesota Regiment två led. Däremellan kunde dakotaindianerna passera oskadda ner till den väntande ångbåten Favorite. Först ombord gick de dakotakvinnor som hade lagat maten och skött hushållet för fångarna. Sedan kom 47 frikända män och därefter fångarna som kedjats ihop parvis. Skogshuggarkompaniet följde med som eskort på båten. Medan ångaren stävade nerför Minnesotaflo den sjöng dakotas psalmer och utförde ceremonier. Framme i St Paul vid Fort Snelling fick kvinnorna och de frikända männen stiga av vid fånglägret där 1700 dakotas, mestadels kvinnor och barn, hade tillbringat en eländig vinter. Lägret som låg innanför en palissad var beläget nedanför Fort Snelling där floderna Mississippi och Minnesota förenas. Kyla, fukt och otjänlig föda hade försämrat hälsoläget och när en mässlingsepidemi bröt ut dog många av barnen.

Foto: Dakota Internment Camp at fort Snelling. Minnesota Historic Society. Public Domain

Ångbåten lade skyndsamt ut igen och lämnade människorna i det tröstlösa lägret bakom sig. Resan fortsatte på floden Mississippi till fängelset i Davenport Ohio där fångarna avlämnades. Därmed hade 7th Minnesotas Regiment fullgjort sitt uppdrag.

Upprensningsaktioner sommaren 1863

De västra delarna av Minnesota hade under kriget tömts på vita. Merparten av indianerna hade flytt till Kanada och Dakotaterritoriet. Nybyggarna vågade inte återvända eftersom kringströvande dakotaband gjorde raider ner mot Kandiyohi County. För att upprätta lag och ordning behöll general Pope hela fem regementen kvar i Minnesota. Bland annat genomfördes så kallade uppreisningsaktioner vilket innebar en etnisk rensning. Sommaren 1863 beslöts att man skulle försöka tillfångata de 6000 indianer som fanns i Dakotaterritoriet genom att göra en kniptågsmanöver. Den ena skänkeln utgjordes av general Sibleys styrkor som förfogade över mer än 4000 man till fots. 7th Minnesota Regiment ingick med 736

soldater, däribland Peter Johan och 82 av hans kamrater från kompani C. Kallt och regnigt väder avlöstes av stekande sol och obarmhärtig hetta. Vissa dagar höll sig temperaturen runt +45°C. Mer än 200 vagnar transporterade proviant för 90 dagar och bildade en drygt åtta km lång karavan. Detta tåg av män och djur rörde upp så mycket damm att dakotas dagar i förväg kunde se dem komma. Under marschen släntrade soldater efter och avvek för att jaga.

Wo-wi-na-pe. Foto: J.E. Whitney 1864.

En mindre enhet, där bland annat kompani C ingick, skickades norrut till Devils Lake, men den enda person som man hittade i området var Taoyatedutas svårt medtagne son Wo-wi-na-pe. Pojken berättade att fadern, som varit ledare för Dakota War, efter nederlaget hade tillbringat vintern vid Devils Lake. Sommaren 1863 återvände far och son till Minnesota. Kvällen den 3 juli 1863 fick ett par nybyggare syn på två indianer som plockar hallon. De avfyra sina gevär och träffade Taoyateduta som sjönk ihop på marken dödligt sårad. Wo-wi-na-pe stannade kvar, gav sin far lite att dricka och pratade med honom. När hövdingen hade dött lade sextonåringen sin far till rätta och försåg honom med ett par nya mockasiner inför resan till den Store Anden. Samma natt begav sig Wo-wi-na-pe ensam tillbaka mot Devils Lake.

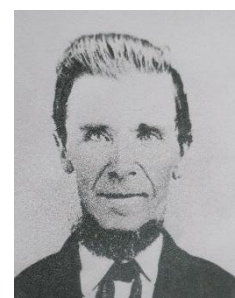
Pojken dömdes till döden men benådades 1865, blev troende kristen och tog sig namnet Thomas Wakeman. Han dog av TBC redan vid 39 års ålder och blev under sin livstid känd som grundare av YMCA bland dakotas. (Little Crow var de vitas namn på Taoyateduta).

Hårda tider i Chisago County och sociala skyddsnät

Krigsåren blev på flera sätt en hård tid för befolkningen i Chisago County. Både unga män och familjefäder gick ut i inbördeskriget. Några återvände aldrig. Dessutom drabbades bosättarna av svår torka. A.P. Gladers brorsdotter Anna Lindal berättade att under åren 1862 och 1863 kom det i stort sett inte något regn. De som bodde intill Chisago Lake hämtade sitt vatten ur sjön. När vattenståndet sjönk grävde man tre till fyra meter djupa brunnar men dessa saknade källflöden och sinade när regnen uteblev. För att få dricksvatten eller vatten till matlagning måste bosättarna ro lång ut på sjön eller köra till Center City. Där hade de första svenskarna gemensamt grävt och stenskott en djup brunn med gott vatten som aldrig sinade. Krigstider var dyrtider och priserna steg skyhögt. Fastän en del av soldaternas avlöningar skickades hem, måste de flesta försaka för att klara vardagen. Hela samhället gick på sparlåga. (DAL)

Carolina Collin Blom och Maria Carlsdotter var kusiner. De gifte sig ungefär samtidigt, bodde båda vid Bloom Lake och hade jämnåriga barn. Bättre socialt skyddsnät än Gustaf och Carolina Blom hade Maria och Peter Johan Carlson inte kunnat få. I mitten av april 1863 födde Maria sonen Carl Emil. Sammanlagt fick hon fyra barn. Carolina födde tretton barn och dog 43 år gammal efter sin sista förlossning.

Carolina och Gustav Bloom. Foto: Milan Bloom.

7th Minnesotas Regiment skickas till kriget nere i södern.

Sommaren 1863 hade "Skogshuggarkompaniet" avslutat sina uppdrag i samband med Dakotakriget. Den 7 oktober 1863 steg 7th Minnesota Regiment ombord på en flodångare i St Paul. Efter fyra dygns båtfärd nådde Peter Johan och hans kamrater fram till St. Louis i Missouri och inkvarterades i baracker inne i staden. Under sex månader hade de vaktjänstgöring. I mars 1864 paraderade samtliga trupper i St Louis för general Ulysses Grant, som just hade utsetts till överbefälhavare för Unionsarmén. Paraden gjorde ett bestående intryck på flera av soldaterna. En av dem var John G. Nelson från Nya Olsmåla vid Chisago Lake. Tack vare släktingen John C. Nelson, som kartlagt 7th Minnesota under indian- och inbördeskriget, kan vi följa regementet fram till avmönstringen. Det är guld värt eftersom *Minnesota in the Civil and Indian Wars 1861-1865* bara återger de engelsktalande soldaternas berättelser. Låt oss nu följa Peter Johan Carlson som infanterist i det amerikanska inbördeskriget:

Fälttåget sommaren 1864

I oktober 1863 hade den legendariske sydstatskavalleristen Nathan Bedford Forrest utnämnts till general inom de konfedererade styrkorna med uppdrag att sätta upp en ny armé i norra Mississippi. Med sina lättroliga styrkor hade han därefter flera gånger besegrat unionsarméer i Tennessee, Kentucky och Mississippi. Sommaren 1864 gjordes en kraftsamling under ledning av General Andrew J. Smith för att sätta stopp för Forrest. I slutet av juni hade 7th Minnesota kommit till Memphis och anslöts till general Smiths 14 000 man starka armé.

Sommaren 1864 deltog Peter Johan och hans kamrater i ett fälttåg med mål att förfölja och besegra Forrests armé. Under hela marschen var vädret extremt torrt och hett. Män, mulåsnor och hästar kollapsade. John G. Nelson berättade hur ett kvävande dammoln omgav soldaterna som svettades så intensivt att deras ylleaniformer började lödtra. Eftersom matransonerna var små gjordes raider på landsbygden i jakt på boskap. Det som i början av kriget var förbjudet och skedde i skymundan hade nu blivit legio hos båda stridande parter. Den 13 juli beordrades 7th Minnesota Regiment att försvara trossen, vilket innebar att männen måste gå ute i terrängen vid sidan om den långa raden av transportvagnar. Klockan fyra på eftermiddagen anföll fienden. Regementsläkaren dödades och 14 soldater sårades. Eftersom många mulor också hade skjutits tvingades man överge bland annat lasarettsvagnen. Några timmar senare anföll Forrests män igen, varvid kompani C utsattes för granateld.

Samma kväll närmade arméerna sig Tupelo, där både nord och syd slog läger utanför staden. Morgonen därpå formerade de sig för strid. General Lees trupper anföll upprepade gånger men slogs tillbaka. Efter en timme i främsta försvarslinjen blev soldaterna från Chisago Lake avlösta. De första 15 minuterna hade striderna varit hårda. När fienden slutligen retirerade beordrades "Charge!" och då stormade 7th Minnesota Regiment fram under stridsrop. Eftersom både mat och ammunition började ta slut och männen var utmattade, beslöt general Smith att nästa dag återvända till Memphis. Efter de tre dagars strider hade 7th Minnesota Regiment stora förluster; 9 döda och 52 sårade och 1 saknad. Bland dem som miste livet i Memphis var Peter Jonas Carlsson, nybyggare från Chisago Lake och född 1824, men i Långasjö och inte Furuby, som "vår" Peter Johan Carlson.

Resultatlösa umbäranden

Männen i 7th Minnesota Regiment skulle i resten av livet komma ihåg jakten på sydstatsgeneralen Price som det värsta av alla umbäranden under inbördeskriget. Sommaren 1864 hade hittills varit het och torr, men en vecka in i augusti började regnet ösa ner; vägarna blev leriga och vattendragen svåra att ta sig över. När kompani C utmattade nådde fram till Mississippi River i oktober 1864 hade de på 19 dagar, men på bara 10 dagsransoner mat, marscherat 430 km. För att hinna fram till ett pågående slag beordrade generalen Smith snabb marsch ända till midnatt, med resultat att de flesta soldater kollapsade utmed vägen. Inte förrän vid middagstid nästa dag kunde marschen fortsätta.

Unionens avgörande seger i Nashville

I november 1864 kommenderades Smiths armé som förstärkning till Nashville Tennessee. På grund av det onormalt låga vattenståndet i Missouri River måste soldaterna gå till fots ända till St. Louis, där de bordade 59 ångbåtar. När kompani C anlände till Nashville den siste november hördes ett intensivt fältslag, som pågick söder om staden och följande dag anlände 2000 sårade soldater med tåg. Nashville hade sedan 1862 varit ett av Unionens bäst befästa fort och omgavs nu av tolv ringar med skyttegravar. General Smiths armé förstärkte den yttre ringen. Den 8 december föll ett snöblandat regn som frös till is. Det blev så halt att hästarna bara kunde ta sig fram på plant underlag.

Utan att veta om eller när de skulle anfalla eller bli anfallna, satt soldaterna från 7th Minnesota Regiment i den frusna leran och fördrev tiden med att spelade kort, tillverka små prydnadssaker och att skriva brev.

Foto: Nashville Line Dec 1864.

The US Library of Congress

En fjärdedel av tiden var männen på spaningsuppdrag. Var sjätte timme skickades patruller ut dygnet runt och männen led av kylan, eftersom eldar bara var tillåtna i huvudskyttegravarna och endast i samband med matlagning. Efter en vecka förbättrades vädret och unionisterna anföll med 31 000 man. Unionens seger i Nashville blev slutet för Sydstatsarmén i Tennessee.

Miserabla förhållanden runt jul och nyåret 1864

Under sex dagars våt och lerig marsch förföljde unionsstyrkorna retirerande sydstatstrupper. På lillejulafton slog 7th Minnesota Regiment läger och de frusna soldaterna hjälptes åt att göra upp eld, till och med officerarna hjälpte till att fälla träd. Efter en kall och glädjelös julhelg fortsatte marschen genom avfolkade områden. Den 28 december övergick regnet i snö och nyårsafton åt männen sin sista ranson, för att under nyårsdagens bli allt hungrigare. Vanligtvis hälsades general Smith av hurrarop när han red förbi, men denna dag med snålblåst möttes han av moltigande män och spridda "Hungry New Year!". Den 4 januari slog tredje brigaden läger i en skog utanför i Eastport i Mississippi. Här fanns träd att bygga hyddor av, men ingen mat, eftersom floden hade frusit. Männen från 7th Minnesota Regiment skickades ut för att samla ihop så mycket majs de kunde hitta. Under åtta dygn klarade trupperna livhanken genom att dygnet runt mala majs till sitt dagliga bröd. Soldaterna beordrades till olika platser, för att plötsligt få kontraorder, utan att veta varför eller exakt var de befann sig. Peter Johan och hans kamrater måste ofta känt som om de marscherade eller transporterades än hit och än dit – utan mening eller mål.

Skogshuggarkompaniet i New Orleans

Den 21 februari 1865 steg Smiths armé i land i New Orleans och anvisade en så sank lägerplats att de inte kunde stå upp torrskodda. Generalen protesterade och tre dagar senare flyttade Smiths trupper på eget bevåg till ett gammalt tegelbruk. Där fick männen för första gången under kriget njuta av potatis, kål och vitt socker. De besökte också stadens sevärdheter. Tätt packade på transportfartyg fraktades sedan Peter Johan och de andra soldaterna till en av öarna i barriärrevet utanför Mobile Bay. Här kunde de under två veckor äntligen njuta av gott väder och fick till och med festa på ostron och lyckades fånga några alligatorer.

Erövringen av Spanish Fort i Alabama

Många månader senare än planerat skulle Alabama nu anfallas söderifrån. Smiths armé landsattes och påbörjade sin marsch mot det starkt befästa Spanish Fort, som försvarades av 1 800 man. Trupperna ställdes upp i stridsformation och 7th Minnesota Regiment hamnade i mitten av stridslinjen. Kompani C skickades ut som förtrupp och drev tillbaka motståndarnas förtrupper under hårda strider. John G. Nelson berättar att när beskjutning från fortet började, tog han betäckning bakom ett stort trä och besvarade elden. Detta var hans farligaste uppdrag under hela kriget. Att storma fortet hade varit ett självmordsuppdrag och befälhavaren beslöt sig för belägring. Skyttegravskrig var ett hårt arbete, där två man delade spade och grävde i skift. En vaktpost höll utkik och skrek "Mortar" så fort han hörde eller såg rök från fortet, varpå alla kastade sig ner för att ta betäckning. Meter för meter och dag efter dag grävde man sig allt närmare fortet. Den 8 april gav försvararna upp och lämnade fortet kl. 11 på kvällen. Nordsidans förluster uppgick till 1508 man.

Presidenten skjuts, kriget slutar men hemfärden dröjer.

I Montgomery Alabama nåddes kompani C av meddelandet att president Lincoln hade blivit ihjälskjuten. Dödsförrättningar hölls på lägerplatsen och kanoner sköt salut var femte minut under en timme. Tre dagar senare kapitulerade Taylor och Forrest, de sista konfedererade generalerna. Kriget var slut men Smiths soldater tilläts inte åka hem utan måste tjänstgöra som ockupanter. Staden Selma hade bränts ner av nordstatstrupper i april. När befolkningen fick höra att Smiths soldater var på väg fruktade de det värsta, men gick allt fridfullt till. För första gången på ett år kunde Peter Johan och hans kamrater sova i riktiga tält, maten var riklig och utökades med traktens frukter, men när sommarvärmen kom kläcktes myggorna och många smittades med malaria. Vattnet var förorenat, många insjuknade och några dog. Minnesotas guvernör Miller, som tidigare varit chef för 7th Minnesota, åkte till Washington DC och erhöll garantier att alla regementen från hans stat omedelbart skulle mönstras av. När han rest därifrån återkallades denna order.

Inte förrän den 20 juli kom beskedet alla väntade på och efter att ha färdats till fots, med tåg och på flodångare landsteg 7th Minnesota Regiment i St Paul den 8 augusti 1865. Fyrahundra man återvände, men bara 250 var friska nog att tjänstgöra. De välkomnades med flaggspel, saluter, tal och en storartad middag.

De cirka 1000 dagar kompani C tjänstgjorde i kriget, hade tillbringats som nedan:

I fältslag	I mindre strider	I väntan/ förläggning	På marsch	På tåg	På båt
4 dagar	6 dagar	851 dagar	172 dagar 2300km	310 km	7430 km

I 1893 års officiella redogörelse från 1893 av staten "Minnesotas deltagande i det Amerikanska inbördeskriget och indiankriget" ingår många ögonvittnesskildringar, men inga från soldater med svenska som modersmål. Det var bara engelsktalande soldater som fick sina berättelser nedtecknade. Här sergeant James T. Ramer från kompani B vid 7th Minnesota Regiment:

Från det att vi lämnade Memphis den 20 juni 1864 till den 12 maj året därpå hade vi inga tält, för dem vi fått var alldeles för tunga att bära med sig i sommarhettan och hade kastats bort. När det blev oväder sökte vi skydd genom att ligga tillsammans fyra och fyra med två gummifiltar på marken och över oss två gummifiltar sträckta över en påle, som stöttades av pinnar nedslagna i marken. Kanterna på filtarna hölls på plats av nedstuckna bajonetter. Vi måste tränga ihop oss under detta skydd som bara var två/tre fot högt i mitten...

Vår marschpackning, som vägde cirka tio kilo, bar vi ständigt med oss, i regn och sol, snö och slask, värme och kyla, på jämna vägar eller genom lera, månad efter månad. Och vid tjänstgöringen nere i Södern måste var och en själv bära hela sin utrustning. Uttröttade marscherade vi ständigt. *(Författarens översättning)*

Kompani C mönstrar ut och hyllas vid hemkomsten

När kompani C mönstrade ut på fort Snelling den 16 augusti deltog 45 av de 99 män, som hade anmält sig som frivilliga i augusti 1862. En hade dödats i strid, två hade blivit dödligt sårade och 19 män hade dött av andra orsaker, främst sjukdomar. Varje officerare som var i tjänst vid krigsslutet fick en extra månadslön. När soldaterna vid 7th Minnesota mönstrade ut fick de behålla sitt gevär och sin utrustning – om de betalade 6 dollars, vilket nästan motsvarade en halv månadslön. Vissa upplevde det djupt kränkande att behöva betala för det gevär, som de hade försvarat unionen med och burit i hetta, kyla och storm, tidvis på halv matranson eller mindre.

Peter Johan som var svårt sjuk i TBC, kunde troligtvis inte närvara den 22 augusti när cirka 100 hemvändande krigshjältar firades med en festdag i Taylors Falls. De flesta hade tillhört general Smiths styrkor, däribland 40 soldater från kompani C. Festligheterna inleddes med en religiös ceremoni, därefter varvades tal och sånger, varpå en festmiddag bjöd på allt vad männen längtat efter under kriget. Sedan blev det dans och kvällen avslutades med supé. Därefter skiljdes soldaterna för att inlemmas i det civila samhället.

Många magra år för familjen vid Bloom Lake

Efter att ha upplevt krigets fasor och farit illa till kropp och själ var många av soldaterna som vände hem till Chisago County sjuka och medtagna. Peter Johan hade insjuknat i TBC under krigstjänstgöringen och var illa därnär när han mönstrade ut. Det kan inte ha varit lätt för honom att klara av det tuffa arbetet som nybyggare och att försörja sin familj. I januari 1869 föddes dottern Johanna och Peter Linn med hustru var dopvittnen. I oktober samma år tog sjukdomen Peter Johans liv. Då var sönerna Frank och Carl tretton respektive sex år gamla och dottern Emma tio. Deras far blev bara 45 år gammal.

I barndomen drabbades yngsta dottern Johanna av en så svår reumatisk värk att man inte trodde att den lilla flickan skulle överleva. Mor Maria gifte aldrig om sig men klarade att ändå försörja sig och barnen fast hennes lilla farm, som familjen drev tillsammans, bara hade en areal av trettio tunnland.

Maria hade rätt till änkepension eftersom maken dött av den sjukdom han fått på grund av sin krigstjänst, men hon blev nekad. Vid folkräkningarna hade hennes make bokförts som Peter Johan Carlson och vid mönstringen i Taylors Falls hade han skrivits in som John Charlson och med fel ålder. Inte förrän tolv år senare när kapten Charles L. Biornmark ingrep ställdes allt till rätta. Enligt information som släktforskaren John Linn hittade i Taylor Falls Journal av den 21 juni 1888 uppgick efterskottet till 800 dollars och den försenade pensionen till drygt 2000 dollars. Välkomna pengar men för sent. De hade gjort bättre nytta när barnen var små.

På Chisago Lake Cemetery står Peter J. Carlsons gravsten, men både födelsedatum och födelseort är felaktiga. I Chisago Lake församlingens kyrkobok uppges han komma från Hovmantorp i stället för Furuby och födelsedatum ska vara den 20/8 1824.

Men vem reste gravstenen och vem bekostade den? Före 1888 borde Mary inte klarat en så stor utgift.

Foto: Courtney Shannon Strand

Under de tuffa åren när barnen var små måste familjen ha fått stöd från Carolina och Gustav Blom. Deras son Alfred, som var jämnårig med Peter Johan och Marias barn, tog senare över Blooms farm. Han var en framgångsrik entreprenör, som först lärde till snickare och plåtslagare, sedan öppnade en järnvarubutik och därefter byggde en stor diverseaffär i Center City tillsammans med sin broder August. Dessa två ägde också potatislager, tröskverk och spannmålsmagasin. Alfred var handelsman, fotograf, begravningsentreprenör och engagerad i kyrkan och i sina syskons väl och ve. Säkerligen utgjorde han ett gott stöd för Marias familj, när så behövdes.

Viktiga i familjen Carlsons sociala nätverk var också grannarna Helena och Johan Elmquist från Trällebonäs i Älmeboda, som utvandrade tillsammans med Marias familj 1854. Också de hade på St Croix River förlorat fyra anhöriga i koleran. Peter Johan tjänstgjorde tillsammans med Elmquist under inbördeskriget. På ålderns höst bodde han och hustrun Helena hos sin dotter och måg David Sandberg, som det gick mycket bra för. På 1888 års karta (platmap) kan vi utläsa att paret ägde 280 acres mark norr om Marias lilla farm på trettiosex acres.

Med tiden tog äldste sonen Frank över farmen. Vid folkräkningen år 1900 antecknades han som familjens överhuvud, brodern Carl arbetade som dräng och Maria var inneboende. Sönerna förblev ungarlar och bodde hemma tills modern dog 1910.

Med tiden utvandrade flera av Peter Johans släktingar från Högstorp, men hur mycket Maria och barnen umgicks med hans halvbröder Gustav och Johannes Mobeck och brorsdöttrarna Gustava och Ida vet vi inte.

Johanna och Algot F. Elmberg

Algot Ferdinand Elmberg föddes den 11 februari 1865 på gården Arpemåla i Älmeboda. Han var äldste son till Gustav Abrahamsson och Anna Maria. Tre av familjens sju barn emigrerade till Amerika, men det var bara Algot som bosatte sig där för gott.

I maj 1883 lämnade Algot Malmö med Crookston i nordvästra Minnesota som resmål. Staden låg strategiskt placerad vid floden i den bördiga Red River Valley. Tack vare järnvägen växte staden och befolkningen uppgick 1880 till 1500 personer. Många skandinaver och tyskar sökte sig dit och Crookston blev ett dynamiskt centrum för handel och industri. Familjehistorien förtäljer inte vad Algot gjorde där. Däremot berättas att han hade varit kvarnägare i Montana och där tjänade en massa pengar.

I början av 1890-talet ägde Algot en farm utanför Taylors Falls och lärde känna Johanna. Den gemensamma nämnaren var Älmeboda där Johannas mor Maria och många av grannarna runt Bloom Lake var födda. Arpemåla låg knappt 2 km från Källerströms kvarn som ägdes av familjen Collin innan utvandringen.

Johanna och Algot Elmquists bröllopsfoto 1893. Hon är 24 år och han fyra år äldre.

Lägg märke till vigselringen på brudens vänstra hand.

Fotos: Courtesy of Courtney Shannon Strand

Döttrarna Gerda Maria, född 1895 och Clara Josefina, född 1896.

Sonen Edward Ferdinand föddes 1898 och dog ett halvår senare.

"Resident of F. A. Elmberg. Taylors Falls Chisago Co Minnesota. July 23, 1901". Johanna och Algot med döttrarna Clara och Gerda och familjens hund. Notera boningshus med snickarglädje, den nybyggda ladan och vindmölla för att hämta upp vatten. Fotos: Courtesy of Courtney Shannon Strand.

Algot var jordbrukare och familjen bodde 28 år på sin farm i Twin Falls i Shafer County utanför Taylors Falls. 1920 flyttade Johanna och Algot till staden Lindström vid Chisago Lake.

Äldsta dottern Gerda gifte sig med Edwin Brasch och flyttade till Three Forks i Montana, där de fick tre barn.

Den yngre dottern Clara gifte sig med Edgar Pearson. De bosatte sig i Wisconsin och fick två barn.

Johanna och Algot med sina tre barnbarn i Montana.

Foto: Courtesy of Courtney Shannon Strand

Johanna blev 65 år och dödsfallet var oväntat. Hon insjuknade i lunginflammation och dog plötsligt i sitt hem på eftermiddagen lördagen den 24 mars 1934. Begravningsceremonin hölls i Chisago Lake Lutheran Church. Barndomsvännerna och tillika nästkusinerna Alfred, David och Edward Bloom var kistbärare. Johanna fick sin sista vila i familjegraven på Kahbokong kyrkogård i Taylors Falls.

Algot sörjde och sakade sin livskamrat sedan 40 år. Fastän dottern Clara bodde i närheten kände han sig mycket ensam och återupptog kontakten med bror Oskar i Stockholm. Tack vare dennes svarsbrev kunde Algots F. Elmbergs ursprung spåras till Älmeboda socken i Småland. Några av deras syskon hade flyttat till Stockholm medan andra bodde kvar i Småland och där finner vi dem i kyrkböckerna med barn och barnbarn. Oscar skrev om sönerna som studerar språk och tackar för julklapparna, som Algot hade skickat.

Efter åtta år som änklings dog Algot Ferdinand Elmberg hos dottern Clara Pearson i Wisconsin den 15 december 1942.

Ättlingar till Peter Johan Carlsson från Kvarnaryd i Furuby socken och Maria Carlsdotter från Trollebonäs i Älmeboda bor i dag i staterna Montana, Wisconsin, Oregon, California och Washington i Norra Amerika.

With special thanks to John Linn, Courtney Shannon Strand and John C. Nelson

Källförteckning.

Arkiv Digital. Kyrkoböcker och bouppteckningar från Furuby och Älmeboda socknar.

Bouppteckning efter Lena Cajsa Andersdotter. FII:38, sid 255.

Bouppteckning efter Carl August Petersson. FII:38, sid 259.

Bouppteckning efter Johannes Johansson. FII:38, sid 261.

Bouppteckning efter Ingeborg Persdotter FII:39, sid 1211.

Bloom, Milan. The History of the Bloom and Colin Families. 2013.

Carlson, Arvid. Inspelad av Folke Hedblom i Lindström Minnesota, USA. 1962. Dialekt och ortnamnsarkivet i Lund. B 465.

Fergus Falls Daily Journal January 6th 1913. John G. Nelson of Parkers Prairie Did Good Work Fifty Years Ago. Otter Tail County Historical Society.

Hackl, Loyd. The Story of the Porter Family. The Wooden shoe people. 1990.

Linn, John. Passagerarlista och statistik angående segelfartyget St Patrick, spårat upp Peter Johan och Maria Carlssons ättlingar, folkräkningar i Chisago County, tidningsartiklar och lagfarter, mm.

Linnell, Olof. Mitt livs historia. 1917. Svenska Emigrantinstitutets arkiv i Växjö.

Malmberg, Ingvar: Boendeförteckning Attsjö 1537 – 2023.

Minnesota Board of Commissioners. History of Minnesota in the Civil and Indian wars 1861-1865. 1893.

Moberg, Vilhelm. Sista brevet till Sverige 1959.

Nelson, John C. John G. Nelson in the Civil and Indian War. Latest update 2024.

Olin, Carl. Chisago Lake församlingen i Minnesota 1855 – 1867. 1973.

Shannon Strand, Courtney. Familjetråd, brev, berättelser och foto om hennes släkt. 2024.

Stefansson, Bodil. En man som hetade Glader. 2017.

Taylors Falls Journal of 21 June 1888 concerning Maria Carlson's delayed pension.

Tudor Linn, Mary Alice. Linn, John. A Good Life in a Good Land. 2011.

Torpkontrakt för Långerås 1840.

"Kontrakt mellan Gustaf Persson på 5/16 Jöns Markusgård och Staffan Carlsson torpare på Långerås, som redan är bebyggt och till en del uppodlat, och dennes hustru Sara Månsdotter.

1. Torparfolket får besitta torpet i sin livstid. Efter deras död återgår det till jordägaren utan ersättning.
 2. Torpplanen är lika med den nuvarande. Åker och äng är inhägnade.
 3. Så många kor som torpet kan vinterföda, får torparen valla på jordägarens skogsmark, men inte i kohagen. Torparen ska varje år fullgöra två rödjedagsverken, där jordägaren så finner lämpligt.
 4. Torparen erhåller husbehov, men inte till att sälja.
 5. Odlingar får torparen verkställa på den utstakade planen efter behag.
 6. I skatt skall torparen årligen upphacka ett halvt tunnland åker i Kalvhagen samt därstädes upp- bryta så många stenar som en man kan sänka med ett järnspett, så länge odlingen på samma plan räcker. Därefter skall den 29 september årligen erlägger 8 Rd Banco, som varken ökas eller minskas i deras livstid. Den bestämda uppodlingen skall börjas innevarande år.
 7. Om torparfolket på något sätt förbryter detta kontrakt eller visar motvilja mot jordägaren, skall de genast avträda torpet utan någon ersättning.
 8. Om jordägaren behöver torparfolket att förrätta något arbete ska de sådant verkställa mot betalning som annorstädes, då därom tillsäges.
- Sålunda avslutat i Attsjö den 15 juli 1840.
Gustaf Persson, Helena Johansdotter, jordägare.
Med ovanstående kontrakt förklarar vi oss nöjda: Staffan Carlsson, Sara Månsdotter, torparfolk.
Till vittne: Jonas Nilsson, Israel Jonasson i Attsjö."

Ogrundade anklagelser

År 1846 stämde torparen Staffan Carlsson inför Konga Häradsrätt av förmyndaren till den omyndige sonen Peter Gustafsson på Jöns Markussons gård:

"Genom kontrakt den 15 juli 1840 har torparen Staffan Carlsson på torpet Långerås förbundit sig att årligen hacka och stenbryta ett halvt tunnland till åker på den s.k. Kalvhagen på Jöns Markusgårdens mark, ägd av änkan Helena Johansdotter och henne med aflidne Gustaf Perssons sammanafvlade son Peter och inför hvilken jag undertecknad är Laga tillförordnad förmyndare, men som bemälte Staffan Carlsson uranlåt under sistlidne år att uppodla förut nämnde jordrymd. Vill att Staffan Carlsson vid vite åläggs att fullgöra kontraktet och kallas inför nästkommande vinterting. Skrivelsen undertecknas
Attsjö den 22 januari 1846. Carl Magnus Danielsson. "

Stämningen togs upp på 1846 års vårting där Staffan Carlsson anklagades för att inte ha fullgjort sina skyldigheter enligt torpkontraktet. Målet avskrevs av domstolen eftersom torparen hade betalt arrendeavgiften till änkan Helena Johansdotter, som glömt att informera sonens förmyndare om detta:

”Ärende No 190. Gustaf Persson och Helena Johansdotter är kärande. Staffan Carlsson och hans hustru Sara Månsdotter är svarande och besitter torpet Långerås på livstid enligt kontraktet av den 15 juli 1840. Sjätte punkten lyder sålunda: I skatt skall torparen årligen upphacka ett halvt tunnland åker i kalvhagen samt därstädes uppbryta så många stenar som man kan sänka med ett järnspekt så länge odlingen på samma plan räcker, men sedemera skall den årligen den 29 september erlägga 8 Rd Banco som varken kas eller minskas i deras livstid och den bestämda odlingen skall börjas innevarande år.

Vidare fick Härads Rätten åberopade protokoll från 6 mars 1844 uti en av Gustaf Persson mot svaranden anhängliggjord rättegång om skyldighet att avträda ifrågavarande torplägenhet mm. Uti hvilket mål Härads Rätten Swarande, emot det Gustaf Persson låtit saken falla, godvilligt åtagit sig bland annat, att till Michaelitiden sagde år hava upphackat och stenbrutit 1/2 tunnland åker efter Gustaf Perssons anvisning på tjänlig mark, vilket arbete kommer att motsvara årets då förfallna torpskatt. Förklarande kärande att svarande väl berörde åtagande fullgjort, men däremot ej fått nästförflutna år verkställt någon stenbrytning, ehuru ännu fyra kappeland jord den så kallade kalvhagen skola vara uppodlade.

Härpå genmälte svaranden att han för nästförflutne år i stället för att verkställa stenbrytning till Helena Johansdotter enligt förevisat kvitto den 28 septembeer det sagde år efter på hennes begäran erlagt det i kontraktet bestämda kontanta belopp 12 Rd Riksgäld, men däremot ämnade att för innevarande år odlingsarbetet fullgöra.

Wid detta förhållande, och ehuru kärande ej ansåg Helena Johansdotter behörig att honom oåthörd, vidtaga åtgärder och beslut rörande sin myndlings rätt, ville likväl käranden ej vidare fullfölja sin talan, utan i stället av Helena Johansdotter utfordra den omyndiges andel i det av henne uppburna beloppet och Härads Rätten kan härmed blev detta målet från vidare åtgärder avskrivet.

1846 den 6 mars. ”

Källförteckning:

Konga Häradsrätts Dombok 1846, Vadstena Landsarkiv, Ala: 134

Markustorpet - platsen för backstugan tvåhundra år tidigare

Foto: Ingvar Malmberg

Där Markustorpet ligger i dag fanns för mer än tvåhundra år sedan en liten obetydlig backstuga. Enligt kyrkoboken var den bebodd ca 1806 – 1811 och där var änkan Maja Månsdotter skriven. Hon hade varit gift med Per Lurik, soldat №27 på det som i dag kallas Sköntorp. Per var en driftig man som förutom soldattorpets ägor arrenderade mark i Lysteryd. Som änka fick Maja tillåtelse att gå runt och tigga för att försörja sig och barnbarnet Sara Lisa. Så fattig och gammal var hon. Efter fyra år flyttade de till hennes dotter i Västorp.

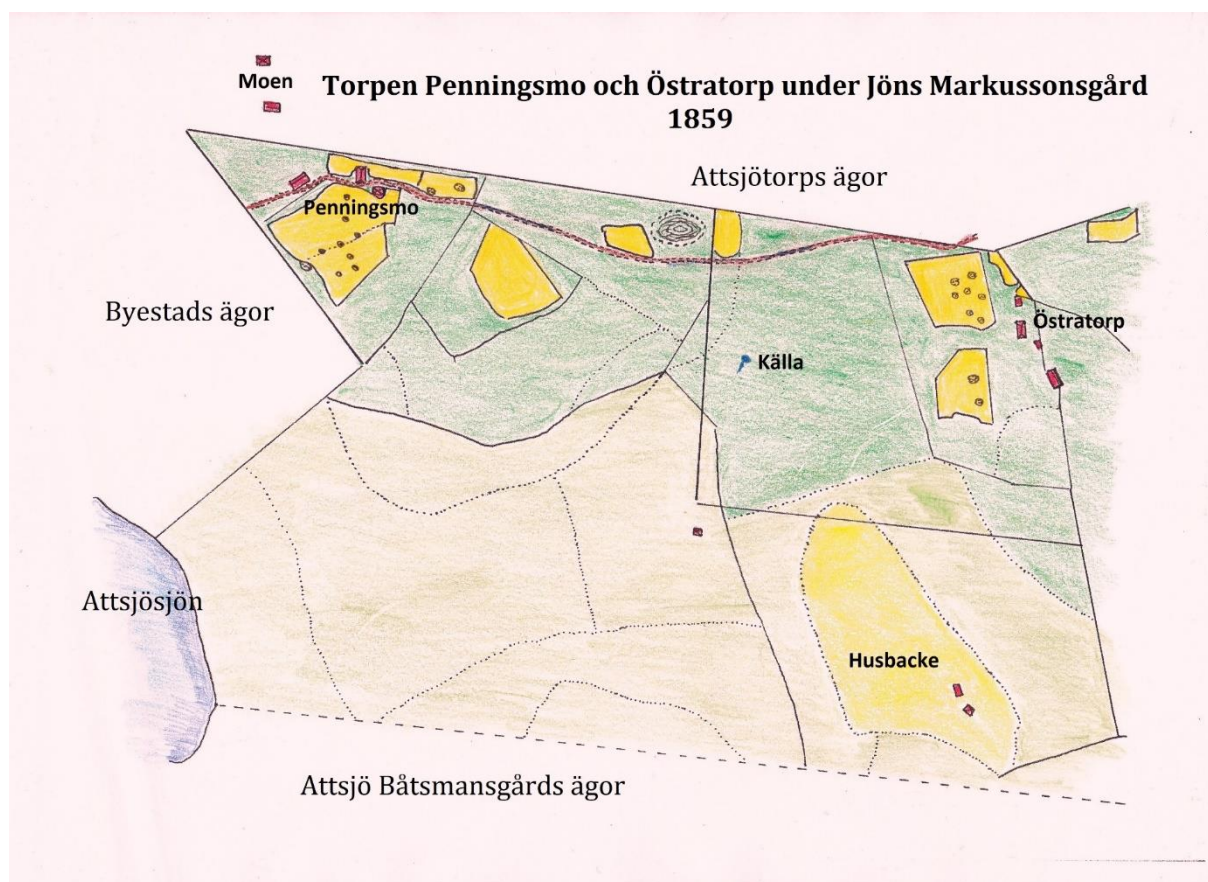
1810 kom Magnus Björk med fru och dotter till backstugan. Han föddes på Furukubbafällorna i Lysteryd, hade varit soldat i Östra Torsås men blev vanför och sökte sig hem till Furuby socken igen. Både han och frun var mycket skröpliga och när de dog följande år fick dottern Catharina Magnusdotter tjäna som piga på Attsjö Södregård.

Drygt 160 år senare började Rolf Brodén bygga ett hus på tomen och 1976 flyttade han in med fru och barn. Rolf har anknytning till Attsjö både genom att han under uppväxten bodde några år på Bygget och genom att hans syster Ann-Britt var gift på Norregård. 1989 sålde Rolf huset för att flytta till Sköntorp.

Nya ägare till Markustorp blev Dan Juteström från Hovshaga i Växjö och hans fru Charlotte från Attsjö Norregård. De bodde i Växjö och ville flytta ut på landet. Då fick de höra att det fanns ett hus till salu i Attsjö och slog till. Och så kom det sig att deras barn Erik och Elin fick nära till mormor och morfar, Ann-Britt och Allan Karlsson på Norregård.

Berättat av Rolf Brodén 2022 och Charlotte och Dan Juteström 2024.

Penningsmo - under 100 år i samma familj

Karta: Ingvar Malmberg 2022 efter förlaga från 1859.

År 1831 bröts torpet Penningsmo av Johannes Petersson Hessberg och hans hustru Catharina Jöransdotter. Fyra år senare, när friären var över, skrevs ett arrendekontrakt:

Johannes Petersson Hessberg och Catharina Jöransdotter arrenderade torpet på 49 års tid. På Penningsmo fick de och deras barn bo och odla på följande villkor:

1. Torpet förblir som det nu är inhägnat till jord. Till slätter lämnas två våtmarker, bland annat hälften i Wirrins kärr och där får torparen även ta löv till foder.
2. Så många kreatur som kan vinterfödats på torpet, får vallas på ovan nämnda mark.
3. Där får torparen ta skog för husbehov, men inte för att sälja.
4. Torparen skall i sex års tid göra sex dagsverken årligen och jordägaren står då för maten.
5. Som skatt för detta torp skall torparen varje sommar på egen bekostnad slå och bärga det så kallade Wirrins kärr som tillhör jordägaren. Alternativt kan torparen varje år den 25 mars betala 12 Rd Riksgäld, om bägge parter kommer överens om detta

6. Om torparfolk skulle dö innan de 49 åren är till ända, får deras barn eller närmaste släktingar besitta torpet den övriga tiden, men med ökad skatt från 12 till 18 Rd.

7. Här beskrivs vilka gränslinjer för Penningsmo som det åligger torparen att uppsätta och underhålla.

Sålunda avslutat som skedde i Attsjö den 28 december 1835.

Jonas I.N.S. Nilsson, Maja Kajsa M.C.P.D. Petersdotter, kontraktsgivare.

”Med förestående kontrakt förklarar vi oss å ömse sidor nöjda och förbinder oss vid detta torps rättighets förlust att efter dess ordalydelse efterleva.” Johannes I.P.S. Petersson, Cathrina C.I.D. Jöransdotter, kontraktstagare. Som vittne: Petter Eliasson, Anders Artig Attsjö.

Vid Laga skifte 1836 ändrades gränserna för Penningsmo, som därefter bestod av åkrarna (gula) runt torpstugan och de tre åkrarna öster därom. I stället för Wirrins kärr, som nämndes i kontraktet, har den gröna ängsmarken med källan tillfallit Penningsmo, fram till Östratorps ägor. Dessutom har Penningsmo en våtmark där torparen fick ta kärrhö (inte i bild).

I det svenska ståndssamhället ordnades allt genom släktskap och kontakter, familjen utgjorde ditt sociala skyddsnät. Vilka var då Johannes Hessberg och Catharina Jöransdotter som hade fått lov att bryta ett torp på utmarken till Jöns Markussons gård? Han kom från Ugnanäs Påkagård i Hovmantorp och Catharinas far Jöran Petersson var född på Jöns Markussonsgård. 1813 flyttade Jöran med fru och barn till Byestad men åtta år senare avled han. Äldsta dottern Elin gifte sig då med f.d. soldaten Johannes Tengbom och tog över hemmanet. När lillasyster Catharina blivit vuxen, gifte hon sig med Johannes Hessberg och flyttade till 1/16 Möcklehult i Dädesjö. Efter några år flyttade de sommaren 1831 till Attsjö och medan en torpstuga uppfördes på Penningsmo bodde på Byestad.

När Catharina och Johannes var i femtioårs åldern fick äldste sonen Johan Peter tillträda som torpare och kunde då bilda familj. Föräldrarna blev inneboende under drygt trettio år och mor Catharina, som var blind de sista tio åren av sitt liv, överlevde både sonen Johan Peter och svärdottern Catharina.

Bouppteckningarna efter Johan Peter Johannesson och hustrun Maria Catharina Svensdotter ger en bild av livet på torpet 1890: Här rådde ordning och reda men inget överflöd. Torpstugan var möblerad med två sängar. I den ena sov Johan Peter och Maria Catharina och i den andra hans åldriga föräldrar. Hemmadottern Anna Mathilda var 25 år och låg i en av utdragssofforna. Förutom matbordet och åtta stolar fanns två mindre bord avsedda för fönsterträd och prydnadssaker. Dessutom rymdes en byrå, en skänk och två skåp. På väggen hängde ett väggur med fodral. Hemmet hade att antal böcker och värdefullast var *Schreifvers själaskatt*, en vitt spridd uppbyggelsebok med religiösa betraktelser skrivna i Tyskland redan på 1600-talet.

Torpet fick ha så många djur som man kunde skaffa vinterbete till. Det innebar två kor och en kviga, en stut, fyra får och två grisar, varav den ena slaktades inför julen. Bisamhället värderades till åtta kronor, lika mycket som två får. Stuten användes som dragdjur och för att bruka torpet fanns bland annat drög, harv, åder, kubb och kälkar och en gammal vagn. Hösten 1890 fanns fyra tunnor havre samt korn, vårråg, potatis och 16 kg nedsaltat fläsk i förråden.

Skulder saknades och behållningen uppgick till 373 kronor, en bra summa för en torpare.

Bouppteckningarna 1892 visar att det fanns tre arvsberättigade barn:

1. Johanna Catharina 32 år var gift med skomakaren Carl Johan Pettersson och bodde på torpet Nyadal under Attsjötorp.
2. Anna Mathilda var 26 år och hemmadotter.
3. Carl August var bara 15 år och inte myndig. Han tog sig senare namnet Lindström.

Anna Mathilda Johansdotter och Karl Gustaf Johansson 1892 - 1907

I november 1892 gifte sig hemmadottern Mathilda med den ett år äldre Karl Johnson från Bergunda. På Penningsmo föddes deras sex barn, två av dem dog som små. Kalle som han kallades var en kraftkarl och har låtit tala om sig än i våra dagar:

”När Kalle en gång varit i Affären i Attsjö och hämtat en 100-kilos rågmjölsäck, passerade han på hemvägen Norregården. När han kom kånkande på sin mjölsäck, ville någon dräng göra sig rolig och frågade om Kalle inte skulle ta hem harven, som varit bortlånad, när han ändå gick vägen förbi. `Lägg på den bara’, svarade Kalle och två stadiga drängar placerade harven ovanpå mjölsäcken, varpå Kalle fortsatte sin vandring hem till Penningsmo.” *Allan Karlsson, Hovmantorp/ Furuby Årskrönika 1995.*

Efter 15 år på Penningsmo, flyttade Karl och Mathilda till Attsjö Kronogård. (*Läs mer om Kalles familj under Kronogård.*)

Catarina Johansson och skomakaren Carl Johan Pettersson 1907 – 1935

Trettio år gammal hade Catharina Johannesdotter från Penningsmo gift sig med skomakaren och torparen Karl Johan Pettersson på Nyadal. På torpet bodde under många år också hennes svärmor och svägerskan Helena, som inte kunde att försörja sig som piga utan med tiden klarade livhanken genom att bära posten mellan Attsjö och Furuby. Hon kallades Posta-Lena och var något av ett original. 1907 tog Carl Johan och Catharina över Penningsmo efter 18 år på Nyadal. Sonen Ernst var då sexton år, dottern Ida tio år och lillebror August sex år.

Handlarens dotter Valborg som var född 1910, minns när hon i barndomen bröt benet och hade svårt att lära sig gå igen. Då tillverkade den skicklige skomakaren på Penningsmo ett bandage i läder som hjälpte henne att återfå full funktion. Hon beskriver Carl Johan som en vänlig och gladlynt person.

Till vänster: August Karlsson fotograferad hemma på Penningsmo i samband med sin konfirmation 1916. På bordet står en fin myrten, stor nog att räcka till en myrtenkrona när det blev dags för storasyster Ida att stå brud.

Foto: Ingrid Stenholm.

Nedan: Från vänster mor Catharina, August, Ernst, Ida och far Carl Johan.

Catharinas lillebror August var född 1876. Han hade arbetat både på Klaverströms järnväg och som rallare i Norrland. År 1900 gifte August in sig på Kvarnaryd och blev hemmansägare samt slaktare. Det var nu han tog sig namnet Lindström. När dottern Edith föddes 1902 dog hustrun Johanna Kristina i barnsäng. Tio år senare var han omgift med Anna Fredrika Petersson på Nyalund. Där föddes sonen Aron 1913 och fyra år senare dottern Svea. Det gick bra för August och 1914 köpte han Byestad tillsammans med en affärspartner.

Midsommaren 1918 kom spanska sjukan till Sverige och skördade cirka 39 000 liv inom ett års tid. Attsjö drabbades oproportionerligt hårt. I januari 1919 avled fem personer inom 14 dagar, alla i arbetsför ålder. Mor Catharina på Penningsmo dog den 5 januari. Handlarens dotter Valborg minns att Ida, som var 21 år, kom till affären och klagade över att hon kände sig yr. Några dagar senare var också hon död.

Ida från Penningsmo med sin fästman Gunnar Nilsson från Torslund.

Foto: Lars-Erik Nilsson.

Efter att August Lindström hade kört sin systers kista till kyrkogården, stannade han på hemvägen till vid affären: "Nu har jag gjort min systers sista resa", sade han och det blev också hans egen sista resa på kuskbocken. Den 19 januari begravdes hans syster och systerdotter Ida men då var inte August närvarande. Han hade smittats av spanskan och dog den 18 januari. Valborg i Affären berättade att de sålde slut på löskragar, manschetter, flugor och andra tillbehör till begravningskläder. För att ära den avlidne skulle en äreport av finhackat granris läggas ut på vägen utanför Affären innan begravningsföljet passerade. Familjen Karlsson på Högalund gjorde detta år många äreportar med kors och den avlidnes initialer i mitten.

Strax efter att Ernst och August förlorade sin mor, blev deras 17-åriga kusin Edith faderlös. Då bodde hon ett år på Penningsmo för att sköta hushållet. Därefter blev Anna-Maria Johansson hushållerska. Mia som hon kallades var född på torpet Lyckans höjd. Hon var hemmadotter och sömmerska, men mest känd som ett original på grund av sitt häftiga humör.

August på Penningsmo blev snickare och gifte sig 1931 med Tyra Magnusson från Norregård. Tre år senare köpte de fastigheten Högalund inklusive affärsrörelsen. Firman fick namnet August Karlssons Speceri- och diverseaffär fastän det var hustrun Tyra som drev den.

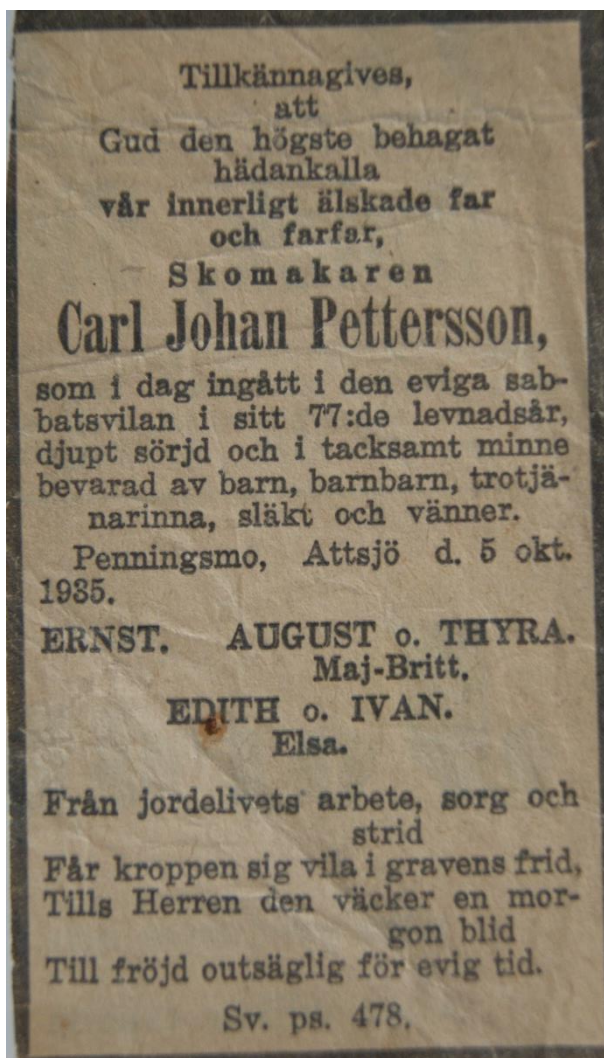
Stående till vänster August Karlsson från Penningsmo bredvid en av pojarna Lundell. Sittande Per Karlsson från Lindeberg, kusin med August Lindströms första fru.

I Attsjö var släktbanden många och vitt förgrenade.

Foto: Ingrid Stenholm.

Den 5 oktober 1935 dog skomakaren Carl Johan Pettersson vid 77 års ålder. Han sörjdes närmast av sönerna Ernst och August med sin fru Tyra och deras dotter Maj-Britt samt av Edit Lindström, gift med Ivan Nilsson från Nyatorp. Tydligt hade det fungerat bra med Anna-Maria Johansson som hushållerska, trots det häftiga humöret, eftersom hon under sexton års tid bott på Penningsmo och nämns som trotjänarinna.

*Foto: Ingvar Malmbergs familjearkiv.
Mormor Annas urklippsbok.*

Källförteckning:

Arrendekontrakt för Penningsmo 1835. Vadstena Landsarkiv.

Bouppteckning Catharina Svensdotter den 2 februari 1892. F:II 1891-1892, sid 1441. Arkiv digital.

Bouppteckning Johan Peter Johannesson den 27 oktober 1892. F:II 1891-1892, sid 2287. Arkiv digital.

Carl Johan Peterssons begravningsannons 1935. Från mormor Annas pärm med tidningsurklipp ur Smålandsposten 1961. Ingvar Malmbergs arkiv.

Karlsson, Allan. Om Kalle på Kronogård från sammanställning av torpinventering i Attsjö by av Furuby församling 1974 – 1975. Hovmantorp/ Furuby Årskrönika 1995.

Malmberg, Ingvar: Boendeförteckningar för Attsjö 1537 - 2024.

Malmberg, Ingvar. Karta över Penningsmo och Östratorp 1859.

Sandvall-Vallen, Valborg. Gamla minnen från 1900-talets början och framåt, handskrivet manus. Tore Sandrells avskrift 2016 som Word-fil.

Stefansson, Bodil. Handelsbodar och Affären på Högalund. *Attsjö byalags hemsida 2024.*

Rose-Marie Strömberg berättar om barndomen i Attsjö.

1937 gifte sig Ingvar Johansson med Elsa Karlsson och samma år flyttade de in på Penningsmo. Ingvar kom från Ekedal i Furuby och Elsa hade sina rötter på Sköntorp. På Penningsmo föddes deras tre döttrar; Inga-Lill, Gun-Britt och så i december 1940 lillasyster Rose-Marie. Hon berättar:

- Far var skogsarbetare och fick ofta gå långt in i skogen för att hugga. På vintrarna var det mycket kallt och han fick infektioner i pannan med var och blev så sjuk satt de måste operera honom flera gånger. När han inte kunde arbeta fick vi pengar från fattigvården. Mina föräldrar berättade att då kom två personer från fattigvårdsstyrelsen hem till Penningsmo. När mor bjöd på kaffe kom råttorna fram och sprang under köksbordet för att plocka smulor. Huset var dåligt isolerat och där var sprickor i golvet, så det var skönt när familjen kunde flytta ner till byn. Vi hyrde bottenvåningen på Kronogård och ägaren Henning bodde på ovanvåningen. Honom minns jag. En gång när han hade varit i Växjö och handlat slängde han in ett stort paket till mor - en rejäl köttbit invirad i vitt omslagspapper. Sedan bjöd vi Henning på middag.

- På den tiden var bilar inte så vanliga i Attsjö, men att de var farliga det visste jag och det var hästar också. En gång råkade jag illa ut. En bil förde väsen borta vid Norregård och skrämde hästen som drog en vagn på Byvägen så att hästen stegrade sig rakt framför mig. Harry på Jössagårn slet väck mig och det var tur, för annars hade jag inte levt idag. Vagnen välte med hela lasset och han som körde blev skadad i ryggen och fick svårt att gå.

- Jag var med när Penningsmo revs, fortsätter Rose-Marie att berätta. Då var jag väl en fem/sex år. Mor skickade med mig några smörgåsar med ost och en flaska med saft, för ost det var jag mycket förtjust i. Det kändes som en spännande utfärd; jag hade matsäck med mig och fick låna storasyters skolväska. Mor hade sagt att jag skulle akta mig för bilarna som körde på stora vägen och så fort det kom en bil så sprang jag ner i diket. När jag kom fram till Penningsmo såg jag far och en till som rev huset med kofot och eldade upp en massa skräp. Det var intressant att titta på när de jobbade. Bäst kommer jag ihåg den jättestora murstocken inne i rummet och att de rev utedasset. Där fanns ett stort hål och ett lägre litet hål för barn. Något sånt fanns inte på Kronogård så jag bad:- Far, vi kan väl ta det lilla hålet med hem?

- Jag var mycket på Norregård och lekte med barnen där, mest med Ove. Vi hoppade i höet och gjorde gånger och hade så roligt. Så fick jag följa med och hämta hem korna när de skulle mjölkas. Ibland satt jag och passade de yngre barnen när mamman Hilda skulle baka. Det luktade så gott och hon brukade skära av en skalk och ge mig för såna tyckte jag så mycket om. En jul kom tant Hilda och gav mig ett litet paket, det var inget man var van vid. Jag fick en liten fin porslinstomte, fem/sex centimeter hög, som hon hade köpt av Oskar på Hassleryd. En annan jul var vi i hans affär och köpte några fler tomtar, men de var större, runt en decimeter höga. Jag är 83 år nu och har kvar dem allihopa. Nu är det snart december och dags att plocka fram lådan med julpynt. Jag är så glad för mina fina gamla porslinstomtar.

- På Torsagård bodde Helga och Tobias. Där var mina systrar och jag ofta, allra mest jag. Första gången i livet som jag campade var på deras gräsmatta. De satte upp ett tält och jag fick sova med dem. Hela natten låg jag hos Helga. Båda var så snälla mot oss och ibland kom Helga över till Kronogård med lite matvaror. När kriget var slut kunde Tobis åka hem till Norge igen och hälsa på. När han kom tillbaka fick jag ett paket av honom med en stor kartong choklad. På Torsagård fanns en jakthund som hette Moppe. Han följde mig hem så jag bar chokladasken högt över huvudet och berättade att den var min och inget han skulle äta. Tobis hade också köpt ett litet fint förkläde till mig i Norge och det har jag kvar än i dag.

- Helgas bror Hilding hade åkeri och bilen drevs med gengas. Far ryckte in ibland och hjälpte honom med någon körning eller så. En kväll på väg hem stannade de till i Växjö för att äta korv. Då råkade far ut för en olycka. Han halkade, ramlade omkull och ena benet blev överkört av en bil. Mor och jag satt på kvällen och väntade på honom när Hilding kom in och berättade att han hade blivit skadad och låg på sjukhuset. Nästa dag åkte vi till Växjö för att hälsa på, men fick jag inte följa med in på salen utan måste sitta utanför på en stol. Eftersom knäskålen hade blivit skadad och hamnat alldeles fel hade far svårt att gå, så då måste vi ha fattighjälp tills han kunde arbeta igen.

När familjen bodde i Attsjö var Elsa hemmafru. Hon var med vid skörden på höstarna och så brukade hon hjälpa till på Norregård med den stora vårbyken när alla lakanen skulle tvättas. På gården fanns en bykstuga och där fick Rose-Marie för första gången se en bykvagga. I byn fanns inga andra avlönade kvinnoarbeten.

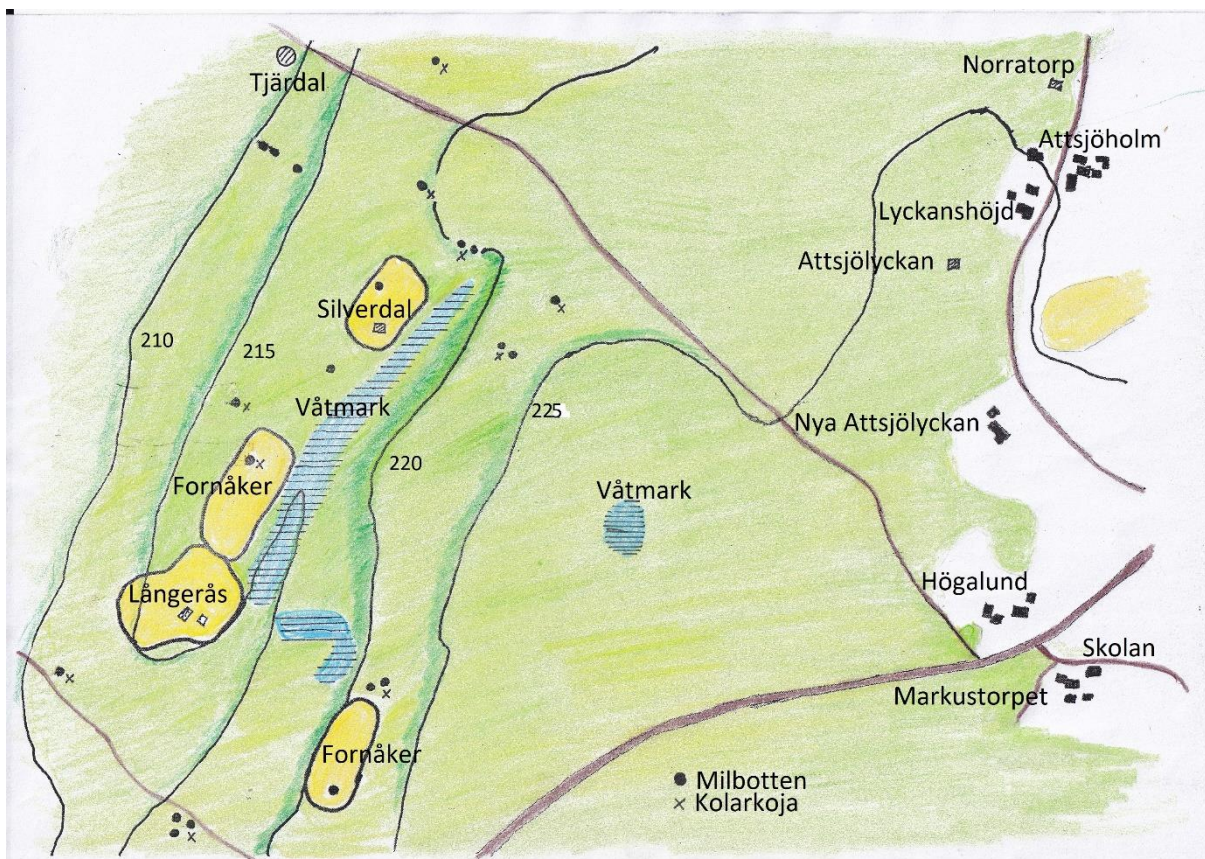
- Far älskade att dansa. Han var mycket duktig och lärde oss tidigt. Jag kommer ihåg från Kronogård att på lördagskvällarna var det dansmusik på radion och då fick jag stå på fars fötter när han dansade. Sedan dansade Gun-Britt och jag och då var det hon som förde. Dagen före julafton 1947 flyttade vi till Hov i Växjö. Där var det nära till Folkparken och på somrarna gick vi ofta dit hela familjen, men då kunde jag redan dansa. Far lärde oss att det var viktigt att man väntade att börja dansen tills man hade fått in exakt rätt takt. Sedan skulle man titta sig för så att man inte krockade med någon och så kunde man vända och dansa åt andra hållet också. Där var många damer som ville dansa med far eftersom han var en omtalat skicklig dansör, men mor tyckte inte riktigt om att han blev omsvärmad så fort de var ute och dansade.

- När jag fick sällskap med min blivande man frågade jag om han kunde dansa. Och det kunde han, sa han. - Men varför bjuder du då inte upp mig, frågade jag. Det visade sig att han inte kunde, men jag förde och så lärde jag honom dansa. Sedan tyckte han om det och vi var mycket ute och dansade, bland annat på Risingegården.

Rose-Marie Strömberg, f. Johansson berättar i oktober/november 2024.

Silverdal och Långerås

Karta: Ingvar Malmberg 2024.

Kartan visa var Silverdal och Långerås är belägna i förhållande till torp och fastigheter på Norregårds och Jöns Markussonsgårds utmarker (väster om Attsjö by). Vid höjdkurvorna visas antal meter över havet. Mörkgrönt markerar slänter, vägarna är bruna. Tjärdal, milbottnar och kolarkoja anges enligt Riksantikvarieämbetets inventeringar.

Långerås torpstuga var belägen uppe på den långsträckta åsen och Silverdal på sluttningen ner mot våtmarken. Avståndet mellan torpstugorna var ca 330 meter. Båda brann ner till grunden i den förödande skogsbranden 1868. Skogen blev också illa åtgången och kunde bara användas för att framställa träkol. Därför finns det så många milbottnar och kolarkoja runt dessa torp.

Torpstugorna byggdes upp igen, men övergavs i början av 1900-talet. Lämningar av skorstensstockarna, odlingsrösen och gårdsgårdar finns kvar, likaså samt resterna av Långerås jordkällare.

Familjen på Silverdal.

Magnus föddes i Nöbbeled den 19 juni 1843 som fjärde sonen till ogifta pigan Sofia Johansson Strid. Artilleristen Johan Kamp anges vara fadern. Från honom fick gossebarnet sitt efternamn och från farfadern, den gamle indelte soldaten Magnus Kamp, sitt förnamn. Giftermål var det inte tal om. I stället flyttade Johan till Karlskrona och blev marinsoldat. Åtta år senare bodde han på en backstuga i Östra Thorsås, hade gift sig och fick åtta barn.

Mor Sofia bodde hos föräldrarna på Norratorp under Väderlanda säteri. Efter soldattiden hade fadern Johannes Strid blivit torpare men var nu sjuk och orkeslös. I husförhörlängden noterades att han var "trenne gånger dömd på stöld" och hade suttit på Varbergs fästning. När Strid dog i april 1844 måste familjen lämna Norratorp. Sofia placerades på backstugan Olofsdal tillsammans med sina två yngsta pojkar, sina tre minderåriga syskon och mor Martha. Där födde Sofia fyra "oäkta" barn, en av sönerna dog vid sju års ålder och en annan när han var tre år. 1854 gifte hon sig med f.d. marinsoldaten Johannes Lilja och fick tre barn till. På Olofsdal var det trångt, fattigt och ont om mat. Familjens sociala status var mycket låg.

Sonen Magnus Johansson hade haft en tuff start på livet. Hemmavid fanns inget hopp om en bra framtid och nu ville han bryta med sitt gamla liv. Efter konfirmationen lämnade Magnus Nöbbeled för att bli dräng i Östra Thorsås, där fadern bodde och arbetade tre år på bondgårdar i Furuby. På Attsjö Norregård drev Malkus Lindahl både garveri och jordbruk och behövde många drängar. 1863 städslade sig Magnus hos honom och fick ord om sig att vara en duglig och pålitlig dräng.

Sven Jönsson Ask på Byestad ägde en del av Jöns Markussonsgård i Attsjö och planerade att låta anlägga ett torp på utägorna. Den 11 november 1865 kom drängen Nils Christoffersson och hans hustru Lena Gummesdotter till Ask för att underteckna ett arrendekontrakt för marken till torpet Silverdal. Tillträdet skulle ske den 25 mars 1866, men dess för innan hade Christoffersson fått ett fördelaktigare erbjudande, nämligen att arrendera 5/32 mantal Jöns Markussonsgård. Nu sökte han någon som vill överta torpkontraktet.

Torpare på Silverdal

Magnus Johansson var en stark och företagsam man på 22 år som gärna ville bli torpare men då måste han gifta sig. Det behövdes både en man och en kvinna för att bryta och bruka ett torp. Redan i mitten av mars 1866 skickades en äktenskapsattest från Furuby till prästgården i Östra Thorsås. I denna socken bodde fadern Johan Kamp och där gifte Magnus sig den 24 april 1866 med torpardottern Christina Johansdotter. Att hon var sju år äldre blev på flera sätt en fördel. Under de många åren som piga hade hon lärt sig allt en torparhustru måste kunna. Dessutom hade hon hunnit samla på sig lite att lägga på kistbotten och hade kanske en liten hemgift att vänta. Den 6 juli 1866 överfördes torpkontraktet på Magnus och Christina:

"Sedan jag undertecknade har jag förskaffat mig annan hemvist för mig och min hustru och vill därför frånträda förutstående kontrakt, så transporterar jag detsamma på Magnus Johansson i Attsjö Norregård samt hans hustru Johanna Christina Johansdotter med lika rätt som jag detsamma innehavt, enligt särskild överenskommelse som skedde i tillkallade vittnens närvaro.

Attsjö den 6 Juli 1866. Nils Christoffersson, egenhändigt, transportgivare.

Till vittne: P.J. Andersson i Attsjö,

J.M. Lindahl i Attsjö."

Enligt kontraktet bortarrenderade Sven Jönsson Ask på Byestad en torpplan, det vill säga mark som hade utstakats för att anlägga ett torp, till Magnus Johansson och Johanna Christina Johansdotter. Arrendet gällde från och med den 25 mars 1866 och löpte på 49 år. Marken omfattade två tunnland och låg på Silverdals fällor (Se kartan ovan). Fällor är öppningar i skogen som skapats när man fällt träd. Arrendet omfattade också ett närliggande maddrag (en våtmark)) som fick användas till slätter.

Magnus skulle röja, uppodla och inhägna marken. Gärdslä och störr fick han ta på ägorna enligt anvisning. Han skulle själv hugga det virke som gick åt för att bygga torpstugan och fick använda Sen Jönsson Asks dragkreatur till framkörning av timret, men det var denne som bestämde var avverkningen fick ske. För att bygga ladugården skulle Magnus i första hand ta timmer från den gamla ladugården på Jöns Markussonsgård, först därefter fick nytt timmer användas och ägare lånade ut kreatur för framkörningen. Ved fick tas på torpets mark efter anvisning från Sven Jönsson Ask.

Torpet beräknades kunna producera vinterfoder till en ko och tre får med lamm som fick sommarbeta på Asks utmarker. Om Magnus och Joanna uppodlade torpet så att de kunde utfodra två kor under vintern, måste 4 Riksdaler riksmünt om året betalas för sommarbetet.

Efter fem frihetsår måste torparen årligen betala arrendet med 52 mandsagsverke på egen kost. Dessutom måste Magnus, närhelst han blev kallad, komma och utföra extra arbete hos jordägaren mot gängse betalning.

I fall torparen och hans familj inte uppförde sig "Christligt och anständigt" mot husbonden och grannarna skulle han förlora torpkontraktet. Om Magnus och Johanna ville avträda torpet innan de 49 åren hade passerat, så hade jordägaren förtur på att överta kontraktet och skulle då betala samma ersättning som andra spekulanter. När kontraktstiden hade gått ut tillföll huset jordägaren.

Magnus och Johanna förklarade sig nöjda med kontraktet och förband sig att efterleva det till alla delar. Vittne var två betrodda män i Attsjö; Jöns Markus Lindahl, garvare och bonde på Norregård och kyrkovärden och hemmansägaren Peter Johan Andersson på Torslund.

Eftersom både Magnus och Christina var kontrakterade som dräng och piga kunde de inte tillträda förrän den 23 oktober 1866.

Nödår och skogsbrand

Magnus och Christina fick tuffast möjliga start på sitt gemensamma liv. Först kom det kalla året 1867 när frosten förstörde grödorna och sedan det torra året 1868 då regnet uteblev och allt förtvinade på grund av ihållande torka och rekordvärme. Råmande kor och bråkande får drog omkring i jakt på vatten och föda, folk hungrade och svalt ihjäl.

I februari 1868 framfödde Christina under vånda ett dött flickebarn. Fyra månader senare var hon gravid igen. Denna sommar drabbades Furuby och tre intilliggande socknar av en stor förödande skogsbrand. Torkan och den starka blåsten gjorde att elden spred sig i trädtopparna med vindens hastighet. Fyratusen man från femton socknar deltog i släckningsarbetet. I Attsjö brann torpen Långerås och Silverdal ner till grunden. I en förteckning anges att Magnus Strid och hans hustru förlorade tillhörigheter för 139 Riksdaler:

Backstugan som värderades till 85 Rd var alldeles ny, i gott skick och bestod av storstuga, lillstuga och kök. Byggnaden var 8,4 meter lång, 4,5 meter bred, 3 meter hög och upptogs till 85 Rd. Värdet på inventarierna uppgick till knappt 55 Rd. I storstugan hade det funnits två sängar och två stolar, en byrå (dragkista) och en kista där kläderna förvarades. Två kjolar, ett förkläde, tre särkar, ett klädesplagg i ylle och en yllehalsduk brann upp, dessutom två värdefulla silkeskläder, kanske ömt vårdade schalar som Christina fått i fästmansgåva eller ärvt. På väggen hängde en spegel och två tavlor. Också den värdefulla nya vävstolen med tillbehör samt kardor och spännare förstördes. Till fönsterna hörde två par gardiner och två jalusier. I köket hade funnits ett fint klaffbord och Christinas alldeles nya bakgrejor samt tallrikar och fat. Magnus förlorade sin handyxa, två träborr och hustrun en balja, en laggad byktunna, diverse spannar och småtinor samt ett kar, föremål som förvarades i lillstugan.

1868 köpte sockenstämman i Furuby säd och delade ut till de sämst lottade. Man beslöt också att betala ut ett kontantbidrag till familjerna på Silverdal och Långerås, som blivit ställda på bar backe, men bara tio kronor per person och pengarna skulle inte betalas ut förrän grunden till de nya boningshusen hade lagts. Det berättas att Magnus byggde en jordhytta som bostad under tiden han tillredde virke och byggde den nya stugan. Var den gravida Johanna blev inhyst eller var hon födde dottern Ida Maria i februari månad 1869, nämns inte. Antagligen fick hon likt torparhustrun på det ensligt belägna Johanstorp gjorde tjugo år tidigare, föda i jordkojan. Magnus och hans hustru hade under sammanlagt 25 år arbetat hårt som tjänstehjon. De satsade allt på att skapa sig ett bra liv tillsammans men hade nu förlorat allt.

Magnus som bott i en fattig överbefolkad backstuga hade varit stolt över att äga ett hus med två rum och kök, tavlor och spegel, gardiner och jalusier, två sängar, fint slagbord, byrå och stolar. Det hade fått honom att känna sig som en annan människa, men nu hade huset gått upp i rök. Johanna hade mist allt som hörde till hushållet och sin nya dyra vävstol och Magnus sina verktyg. Elden hade gått hårt fram vid Silverdal och bränt bort humuslagret. Fanns det någonstans de kunde odla rovor, potatis och råg? Att bara tilldelas 20 kronor i bidrag var ett hån eftersom värdet på hus och inventarier uppgick till 139 Rd. På grund av böndernas snålhet, hade de likt osjäligen djur blivit förpassade till en jordkoja. Det berättas än i våra dar att när

någon storbonde hade gått ur tiden kunde Magnus på Silverdal inte tänka sig att dessa kunde hamna på något annat ställe än det allra hetaste som fanns. Detta förvånar oss inte.

Under åren 1867-1869 hungrade och svalt det svenska folket. Tusentals smålänningar utvandrade till Norra Amerika. De fattigaste pigorna och drängarna begav sig till Tyskland eller till Danmark, ofta till fots.

Magnus och Christina bet sig fast på Silverdal. Det enda de ägde av värde var torpkontraktet. Dessutom höll det unga utfattiga paret på att bilda familj och hade inget annat val än att stanna kvar och börja om från början. Denna gång räckte krafterna och pengarna inte till ett torp med två rum och kök, utan det blev bara en liten stuga på 42m² med ett enda rum och ett litet förråd. Eftersom jordmånen var förstörd nedgraderades torpet till backstuga och Magnus skrevs i kyrkoböckerna som arbetskarl.

Nu följde en mycket intensiv period. Magnus högg till timmer och byggde en ny bostad men måste samtidigt försörja familjen. När den lilla backstugan var färdig, tillbringade han nästan all tid i skogen. Hela sitt yrkesverksamma liv arbetade Magnus som kolare. För att framställa träkol måste man randbarka och torka kolveden, anlägga en kolbotten och sedan resa, tända, vakta, släcka och riva milan. Att anlägga och sköta en mila krävde kunskaper, erfarenhet, noggrannhet och helst ett sjätte sinne som varnade när det var fara på färde. Milor betraktades som kvinnliga väsen, inte bara för sin inre glöd och nyckfullhet, utan också för att de skulle vårdas ömt och omsorgsfullt för att ge kolaren lön för mödan. För att ta tillvara skogen efter branden 1868 uppfördes ett stort antal milor och duktiga kolare i Attsjö kunde under 1870-talet tjäna gott om pengar.

Familjen snabbt och inom nio år 1869-1877 föddes sex flickor: Ida Maria, Martha Sofia, Eva Mathilda, Anna Catharina, som dog tre år gammal av mässlingen, Lovisa Charlotta och fyrtioett år gammal födde Johanna sitt sista barn, Emma Christina.

Hot om vräkning från Silverdal

Den 3 juni 1887 hade kyrkovärden Johan Carlsson på Attsjö Norregård ropat in en av gårdarna på Jöns Markussonsgård på konkursauktion för 3500 kronor. Enligt honom hade Magnus Johansson Strid i början på 1890-talet blivit tillsagd att flytta från Silverdal, men sedan fått muntligt löfte att stanna kvar på villkor att varje år utföra 25 mansdagsverken. Enligt Carlsson gjorde han sex stycken första året, nästa år högst tolv och därefter inga. Skärtorsdagen 1893 sade kyrkvärden upp Magnus och stämde honom till Konga häradsrätts höstting.

Familjen på Silverdal var inte den enda som hade drabbats av Johan Carlssons illvilja, också de boende på Källelund råkade illa ut. Både Silverdal och Källelund låg under gårdar som hade ropats in på auktioner efter konkurser. Redan år 1891 hade kyrkovärden Johan Carlsson meddelat änkan Katarina Magnusdotter att hon inte hade någon rätt till torpets marker och krävde ytterligare ett dagsverke i veckan. Vraka familjen från huset kunde Carlsson inte göra, eftersom de ägde bostaden. Sonen Medin och hans gamla sjuka mor, som stod varandra mycket nära, fick en chock. De hade hela sitt liv varit övertygade om att livstidskontraktet, som skrevs 1858 gällde. När marken rycktes bort under deras fötter förlorade båda fotfästet

i tillvaron. Medin söp sig full och dömdes i mars 1892 till 65 kronor i böter för skadegörelse. Därefter reste han till Norrland för att jobba som rallare och kom hem först sent på hösten. Året därpå dog Katarina Magnusdotter och Medin var övertygad om att Johan Carlssons, i hans tycke, svekfulla och giriga agerande hade förkortat livet för hans älskade mor. Mörka tankar slog rot i honom... Tre år senare tände han eld på skog tillhörande kyrkovärden Johan Carlsson och sprang därefter till skogs. Medin levde som en fredlös, svalt, frös och for illa i söndertrasade kläder, tills han ett halvt år senare infångades och dömdes till ett långt fängelsestraff som han avtjänade på Långholmen i Stockholm.

Vid rättegången i Ingelstad vid Konga häradsrätt den 27 november 1893 anförde Johan Carlsson (käranden) att Magnus Johansson (svaranden) under många år varit inneboende såsom torpare på fastigheten, men inte hade annan rätt att åberopa än ett torpkontrakt, som hade utfärdats av en arrendator och således var ogiltigt. Eftersom svaranden Magnus Johansson inte närvarade, dömdes han att böta fem kronor. Målet uppsköts till nästa ting den 13 februari 1894, mot vite av 100 kronor för uteblivande.

Vid rättegången den 13 februari 1894 räknade Johan Carlsson med att Magnus Johansson från Silverdal skulle bli vräkt, men denne åberopade sitt torpkontrakt från 1866, som hade blivit vederbörligen avskrivet och inlämnat till häradsrätten. Käranden Johan Carlsson förklarade att detta kontrakt var för honom helt obekant. Magnus hävdade att vid Carlssons köp av Jöns Markussonsgård hade förbehåll gjorts så att han skulle få sitta orubbad enligt sitt kontrakt. Första gången de träffades efter köpet, hade bonden sagt: - Du gör väl några dagsverken åt mig? Det hade Magnus lovat med villkor att Carlsson uppförde en loge, men det hade inte avhandlats hur många dagsverken som skulle utföras.

Magnus hade hösten 1889 åtagit sig att göra 25 dagsverken om året och bonden skulle stå för maten. Sedan dess hade torparen utfört sammanlagt 23 ½ dagsverke, därav sex under hösten 1889 och under 1890; sex på våren samt tio och ett halvt under slåttern. Samma höst hade Magnus en hel dag varit Johan Carlsson behjälplig att leta upp en stut som sprungit bort. Förra sommaren hade Magnus erbjudit sig att utföra fler dagsverken, men Carlsson hade förvägrat honom att arbeta. Anledningen till att han torparen hade fullgjort alla dagsverken var dels att Magnus tyckte att det var för många, dels att ingen lada hade blivit uppförd.

Käranden Johan Carlsson anmärkte att han aldrig hade lovat att uppföra en lada och att enligt det ursprungliga kontraktet skulle 52 dagsverken om året utföras, men att han på svarandes begäran hade minskat detta till 25 stycken. För övrigt hade Magnus vägrat komma när han hade budats och en gång när Carlsson själv hade tillsagt torparen att komma, hade denne svarat att han skulle kommas om han inte fick något annat att göra. Därefter krävde käranden att målet skulle avslutas och att han skulle få lov att vräka sin torpare från Silverdal.

Magnus begärde uppskov, så att han med vittnen kunde styrka sanningshalten av sina uppgifter. Rätten biföll uppskov till den 10 april, då bägge parter skulle vara beredda att kunna styrka allt vad de fortsättningsvis ansågs vara nödvändigt, så att målet kunde avslutas. Efter en del ordande, nåddes förlikningen mellan parterna vid rättegången den 10 april. Kontraktet var fortfarande gällande, med förbehåll att torparen på jordägarens kost och på dennes uppmaning årligen utförde 25 dagsverken, därav 12 på sommaren och 13 på vintern.

Döttrarna växer upp och flyttar hemifrån

I husförhörlängden 1886 – 1895 framgår att Magnus och Johanna årligen närvarade vid husförhören och tog nattvarden två gånger per år. Båda var läskunniga, kunde katekesen och förklaringarna utantill och förstod ordens innebörd. På grund av sin ringa inkomst var de skattebefriade, så när döttrarna på Silverdal hade konfirmerats måste de flytta hemifrån för att börja tjäna som pigor. Äldsta dottern Ida flyttade 1885 till Hemmesjö och där blev lillasyster Eva Mathilda konfirmerad. Magnus vistades långa tider borta från hemmet. 1886 arbetade han i Växjö, men när döttrarna Martha och Eva flyttade dit året därpå, arbetade deras far i Karlshamn. Våren 1889 tog han ut en arbetsattest till Bolmen.

De tre äldsta döttrarna bosatte sig i Växjö. Ida gifte sig 1889 med Claes Wilhelm Hult och fick sju barn. Martha gifte sig 1895 med Carl Wilhelm Lindström och fick två barn. Sonen Sigfrid Wilhelm blev avdelningschef på Granholms pappersbruk i Öja. Eva Mathilda gifte sig med järnvägsarbetaren Johan Gustaf Blomgren och fick sju barn.

När Emma Christina 1894 flyttade till Växjö städslade sig storasyster Lovisa som piga på Taxås Södregård i Stenbrohult. Innan ett år var till ända, hade hon blivit gravid och reste våren därpå till storasyster Ida i Växjö och födde den 12 april 1896 en gosse, som döptes till Karl Edvard. Vittnen vid dopet var barnets morfar Magnus och moster Ida. Lovisa begärde att få detta barn antecknat som sitt i dopboken. (Det innebar att Edvard efter moderns död skulle ärva lika med barn födda inom äktenskap, på den egendom som inte utgjorde bröstarvinges laglott.)

I december 1896 återvände Lovisa hem till Silverdal men utvandrade efter två år till Danmark. Morföräldrarna blev fosterföräldrar till Edvard. Pojken var den son som Magnus alltid längtat efter men aldrig fått. För Christina blev Edvard en välsignelse, nu när alla flickorna hade lämnat hemmet och maken under långa perioder var frånvarande. Livet fick mening igen när hon hade ett barnbarn att ta hand om.

Runt sekelskiftet åkte Edvard tillsammans med morföräldrarna till Växjö och blev fotograferade i sina finkläder. Han ser lite blyg ut och håller farmor i handen. Vid denna tid åldrades folk mycket fortare än idag, men Johanna som var runt 55 år och den sju år yngre Magnus, ser förvånansvärt välbehållna ut.

Bilden ramades in och prydde väggen på Silverdal.

Foto: Irma Furén

I början av juni 1899 var Magnus hos prästen och fick ett arbetsbetyg till Stockholm, närmare bestämt till Nynäs, där man hade börjat anlägga en järnväg. Troligtvis arbetade han som rallare på Nynäsbanan mellan Stockholm och Nynäshamn. Vad fick Magnus att söka sig så långt hemifrån? Visserligen hade han som kolare ofta varit borta från hemmet men aldrig längre hemifrån än Karlskrona och Bolmen. Kan det ha något att göra med att Lovisa i Danmark hade blivit med barn igen och nu var i sjätte månaden? Hade hon skrivit till sina föräldrar för att fråga om hon fick lov att komma hem när hennes anställningstid som piga hade löpt ut? I så fall behövde Magnus tjäna mer pengar för att försörja två personer till. Rallare tjänade bra.

Den 9 september 1899 födde Lovisa en dotter i Ringsted och två månader senare var hon tillbaka på Silverdal. Flickan fick en luftrörsinfektion och dog i början på maj 1900. När Lovisa återvände till Danmark i november 1901 bröts kontakten med föräldrahemmet. Hur länge Magnus stannade i Nynäs vet vi inte, men 1901 slutfördes järnvägsbygget. Inte heller vet vi om det var där han kom i kontakt med tankegångar om de jordiska ägodelarnas fördelning.

Johanna var jordemor och hade kunskap om läkemedel.

-Det var nödvändigt för varje by att ha en barnmorska, eftersom det vid sådana tillfällen ofta var bråttom och tillfällena återkom ofta. Inte sällan förekom det att samma kvinna var begåvad med förmågan att bota sjukdomar och att hjälpa barn till världen, en mycket praktisk kombination. Johanna på Silverdal var en sådan mångkunnig person, berättade Allan Karlsson.

Kunskaper om barnafödande har sedan urminnes tider förmedlats kvinnor emellan. Jordemor som barnmorskorna kallades förr i tiden intog en särställning eftersom hon ägde kunskap om gränslandet mellan liv och död. På landsbygden fanns inga läkare och därför hjälpte hon också till att behandla sjukdomar, lägga om sår, vaka över sjuka och ta hand om de döda. Jordemor bedömdes ofta efter vandel och skicklighet och bemöttes som hon ansågs förtjäna; med respekt och välvilja eller med förakt och rädsla.

Allan Karlsson berättar att när Johanna på Silverdal blev för gammal övertogs hennes syssla av hans mormor Johanna, som 1814 hade flyttat till Byestad med sin familj. Också hon anlätades från vaggan till graven; hjälpte barn till världen, hade kunskap om läkeörter och gjorde i ordning de avlidna inför begravningen.

Som barn skickades Allans mor Hilda med mat till Johanna på Silverdal, eftersom den gamla kvinnan var sängliggande de sista åren i livet. Magnus "Masse" var sällan hemma och hustrun hade aldrig klarat sig om inte folk hade gått dit med mat till henne, säger Allan förundrad över att så många ville hjälpa Johanna. Då kommer jag att tänka på vad hans syster Barbro berättade. Deras mor Hilda födde nio barn och varje år gjorde hon julostar som sköttes och vårdades med stor omsorg. -En av dem skulle barnmorskan ha, det var mycket viktigt för min mor, säger Barbro. Under många år hade Johanna på Silverdal funnits där när familjerna behövde hjälp vid födsler eller när liv slocknade och nu ställde kvinnorna upp för henne.

Backstugan som byggdes upp efter den förödande branden 1868 bestod av en dagligstuga på ca 23 m² med stor öppen spis och ett förråd/kök på ca 13 m² med en lucka i golvet ner till källaren. Eftersom höjden var 3 meter fanns en låg vind där barn kunde sova sommartid. Enligt stämpeln så är fotografen Edvards kusin, Sigfrid Lindström. På gamla dar sorterade Edvard sina foto och noterade då datum och namn. Foto: Irma Furén.

Handlarens dotter Valborg på Högalund minns Silverdal

Valborg föddes 1910 och minns "Masse" (Magnus) och hans hustru Johanna väl. Eftersom hon var värkbruten och sängliggande på Silverdal de sista åren i sitt liv, packade Eva Handlare ner mat i en korg och skickade iväg dottern Valborg till torpet. Redan som fem/ sexåring gick hon dit med risgrynsgröt, en bringare med fruktsoppa eller något annat. Flickan tyckte att det var kusligt att gå ensam genom skogen. Helst skulle hon velat springa för att komma hem igen så fort som möjligt. Valborg följde en rak skogsväg längs ett dike. Sedan gick hon över en provisorisk bro och en stätta. Snart började det ljusna och i gläntan låg en liten stuga.

På stugans baksida fanns en stång som var ordentligt fastsatt i väggen och fungerade som toalett. Dörren var så låg att man fick bocka sig för att komma in i stugan. Först var där ett litet krypin med plats för en trätina där kokta osockrade lingon förvarades vid sidan om en tunna med saltad sill och fisk. Till höger fanns dörren till dagligstugan. Nedanför det lilla fönstret på framsidan stod en träsoffa där mannen brukade sova när han var hemma. Mitt emot fanns en sovplats för gumman hans och under sängen en potta. För övrigt utgjordes möbleringen av ett slagbord, ett par stolar och en kista.

Den stora öppna spisen dominerade rummet och där lagades maten, torkades kläder och tinades stelfrusna läderstövlar. Järngrytan hängde antingen i en kedja över öppen eld eller så stod den på en trefot över glöden. På golvet fanns en spann med vatten från den klara källan i närheten. I taket hängde en lykta. Detta rum rymde också familjens kläder och mannens fiskeredskap. - Så här primitivt bodde en del in på 1920-talet.

Valborg berättar att mannen var kolare långt borta och bara tidvis vistades på Silverdal. Hon och de andra barnen hade respekt för honom. När han kom gående hem från milorna gick han lite vingligt och pratade för sig själv. De sista åren i livet var hustrun sängliggande tills hon fick sluta sina dagar i den lilla grå stugan. Valborg trodde att kanske hade hennes ork tagit slut efter många års hård kamp för att ta hand om familjen. Läkare var på den tiden inte att tänka på för de kostade pengar. Många gamla och fattiga låg till sängs den kalla årstiden så att musklerna förtvinade av inaktiviteten och till slut bar inte benen längre.

Enligt Valborg var hennes gubbe den ende som uttalade sig om varför Christina hade blivit sängliggande. "Masse" hävdade att det var gastarna bland tallarna djupt inne i skogen, som hade förgjort hans gumma. I början av 1900-talet fanns mycket vidskepelse kvar, inte minst bland kolare som ensam ute i skogen måste hålla vakt dygnet runt, så länge det fanns risk att milan kunde blossa. Så det är inte konstigt om dessa män såg och hörde sådant som inte andra personer fick uppleva. När döttrarna i Växjö skulle hälsa på sina föräldrar på Silverdal brukade de ta hästskjuts med en åkare som kallades "Gödde Haj". Han bodde i den gamla lilla stugan som låg mitt emot nuvarande Lilla Holma och den grunden syns än idag.

Johanna dog 1919, men Magnus levde nästan nio år till och bodde ensam kvar i skogen förutom de sista åren. Snälla barn och barnbarn kom och hälsade på då och då, men "Masse" ville bo kvar ute i skogen. Flytta in till stan vägrade han länge och svor på att aldrig åka bil, för dom var ena rena dödsfällor. En söndag före jul hämtades Masse, trots detta med bil. Det hade snöat på natten och bilen gled av vägen men gubben klarade sig, berättade Valborg.

Gossen Edvard på Attsjö Södregård tyckte mycket om att fiska. På 1920-talet när han och kamraterna följde kanalen träffade de ofta på "Masse" som också fiskade. De fem kronor som äldre och behövande fick per månad, kunde man inte överleva på. När inte krafterna räckte till för att arbeta i skogen, hittade han andra sätt för att försörja sig och blev korgmakare. De sista åren tog döttrar i Växjö hand om fadern men frågan är hur han trivdes i stan, långt ifrån det fria liv han tidigare hade levt. Magnus Johansson dog av ålderdomssvaghet den 2 mars 1928 vid 85 års ålder. Allan Karlsson född på Attsjö Norregård berättade att dottersonen Edvard växte upp hos morfarföräldrarna. Detta var en mycket begåvad yngling som efter utbildning fick plats som rättare i Västergötland. Edvard hade även poetiska anlag. Han skrev dikter och kärleksbrev på beställning åt sådana som ansåg att de inte själv kunde.

I studiecirkeln i Attsjö 1974 – 1975 berättades att Magnus Strid bodde på Silverdal med sin hustru Johanna och deras döttrar. Det var knappt med födan i den enkla backstugan och "Masse" hade sin åsikt om de jordisk ägodelarnas fördelning. Han var känd för sitt mustiga tal, kryddat med svordomar och för att berätta vilda historier.

De personer som på 1970-talet berättade om Silverdal, minns bara Magnus och Johanna som gamla och skröpliga. I sin krafts dagar var de helt annorlunda. Med tanke på allt paret hade genomlevt måste båda ha varit otroligt starka, sega och företagsamma. Magnus var ofta ute i skogarna och kolade eller arbetade på annan ort för att försörja sin familj, så det var hans åtta år äldre hustru som höll samman hemmet. Vi får bilden av Johanna som en god och klok person, uppskattad i byn. Hon dog på Silverdal den 18 oktober 1919 i en ålder av 83 år.

Källförteckning:

Arkiv Digital. Kyrkböcker och register över Sveriges befolkning 1800-1947.

Angående avhysning av torparen på Silverdal. Rättegång vid Konga Häradsrätt. Domböcker:

Ala: 256. Ärende No 104. Den 27 November 1893.

Ala: 257. Ärende No 24. Den 13 februari 1894 samt bilaga Torpkontrakt på Silverdal 6 juli 1866.

Ala: 258. Ärende No 125. Den 10 april 1894.

Edvard Gustavsson. F.d. elev i Attsjö skola berättar. Ingela Warberg 1994.

F.d. soldaten Peter Magnus Medin. Se Attsjö byalags hemsida. Gårdar. Torp under Torsagård, Berättelser.

Förteckning på det lösbo och stugbyggnaden som gick förlorat på Silverdal för torparen Magnus Strid och hans hustru Johanna Christina vid skogselden 1868.

Konga Härads dombok Ala: 203. Vinterting 1869.

Gösta Lext: Studier i svensk kyrkobokföring 1600-1946.

Ingvar Malmberg: Boendeförteckning Attsjö 1535 – 2024.

Om Magnus Strid på Silverdal. Sammanställning av torpinventering i Attsjö by av Furuby församling 1974-1975. Hovmantorp-Furuby Hembygdsförenings Årskrönika 1995.

Valborg Sandvall-Vallen, f. Karlsson. Gamla minnen från 1900-talets början och framåt, handskrivet manus. Tore Sandrells avskrift 2016 som Word-fil.

.

Edwards dotter Irma berättar år 2024

Antagligen är det Edvard Gustafsson som har tagit detta kort med påskriften "Silverdal 1920". Då var han 24 år. På en stol sitter morfadern Magnus Strid. Kvinnorna är troligen Edwards moster Mathilda Blomberg, dottern Betty och dotterdottern med sin finaste klänningen. Om antagandet är korrekt ser vi fyra generationer på Silverdal. Framför huset syns Johannas vinbärsbuskar. Mot magbesvär var vinbärsbrännvin en välbeprövad medicin.

Silverdal 1920.

*Magnus som blivit
änkling har nu fyllt
77 år. Skägget är
långt och vitt,
håret likaså.*

*Samtliga foto, om
inte annat anges:
Irma Funér*

- Första gången jag var på Silverdal var jag väl en sex/sju år, berättar Irma, som föddes 1931. Jag gick på den lilla vägen som ledde till torpet, men far skuttade fram som en get över de kala stenarna, precis som han hade gjort som barn.

De nakna stenarna var en lämning från 1868, då den stora skogsbranden brände ner torpstugan på Silverdal och förödde jorden. Först hundra år senare började mossor växa på stenarna och idag är de gröna av mossor.

-När far och jag besökte torpet, var det sommar och allt såg fint ut; öppet och med kort gräs. Stugan var borta men grunden fanns kvar, likaså rester av murstensstocken.

“Morfars tomt”

*Foto: Edvard
Gustafsson
1937/38.*

- Far visade var dörren hade varit och var sängen hade stått. Rester av några tegelstenar låg på spisens plats. Han visade var mormor hade haft sina vinbärsbuskar framför stugan och berättade att de odlade potatis men sa inget om någon ko eller ett stall eller jordkällare. På ett av stenrösen hittade far ett dricksglas som var helt och så gammalt att det var rosa. Det tog han med hem, men det är borta nu.
- Far berättade att han var med sin morfar i skogen och kolade och han mindes också att de körde med häst neråt Blekinge för att sälja kolet. Innan kolningen började byggdes en kolarkoja helt nära milan. Morfar tog med sig en gammal järnkamin ut i skogen. Först grävde de upp en rygg där kaminen ställdes och skottade sedan upp jord på båda sidor. Sov gjorde de på granriset som hade lagts på ömse sidor om mittgången. Nattetid behövde far inte gå ut för att klubba för det gjorde morfar, men på dan hjälpte han till att passa milan. Maten bestod mest av rågmjölsgrot men ibland stekte de fläsk i en liten gammal stekpanna. Far sa alltid mormor och morfar, fast Johanna och Magnus var hans fosterföräldrar.
- I slutet av sitt liv berättade far om gamla tider och att mormodern inte kunde läsa. Edvard började skolan redan vid sex års ålder så när han hade lärt sig läsa bad hon honom ofta: - Läs nåt för mej. - Men vad ska jag läsa, undrade pojken. – De kvittar vad du läs, bara du läs, svarade mormodern på sin genuina småländska. Av husförhörslängderna framgår att Johanna både kunde läsa och behärskade Luthers katekes. Hade hon börjat se dåligt eller ville mormodern uppmuntra Edvard och få honom att känna sig duktig?

- Far talade också om hur han i ungdomen slöt fosterbrödralag med Axel. De rispade sig med en kniv, droppade lite blod under en jordtorva och lovade att alltid hjälpa varandra vad som än hände. Det var en vänskap som varade livet ut.

Den som Edvard berättade om var Axel Gunnar Johansson Strid, född i Hemmesjö den 16 juli 1898. Hans mor Ida Johannesdotter var piga och ogift, precis som Edvards mor Sofia Strid. Ida gifte sig med torparen Johan August Karlsson Strid på Södra Bjurbäckstorpet och fick flera barn. Efter konfirmationen flyttade Gunnar Strid, som han nu hette, till Attsjö där både han och Edvard var drängar hos Johan Ulrik på Torsagård. De hade mycket gemensamt och blev de bästa av vänner. Under sammanlagt åtta år arbetade de tillsammans innan Edvard 1923 lämnade Attsjö.

Trots att Gunnar blev en sann trotjänare på Torsagård, höll de kontakt med varandra hela livet och Irma följde flera gånger med sin far för att hälsa på honom. Samma år som Gunnar dog flyttade han in på ålderdomshemmet i Hovmantorp. Edvard och Irma körde dit och det var sista gången vännerna träffades. - När Gunnar dog i augusti 1968 skickade föreståndarinnan hans klocka till far, berättade Irma.

*Torsagård i mitten av 1930-talet. Från vänster sönerna Hilding och Hans.
Längst till höger dottersonen Turbert på hästen, som drängen Gunnar Strid håller.
Foto: Greger Johansson*

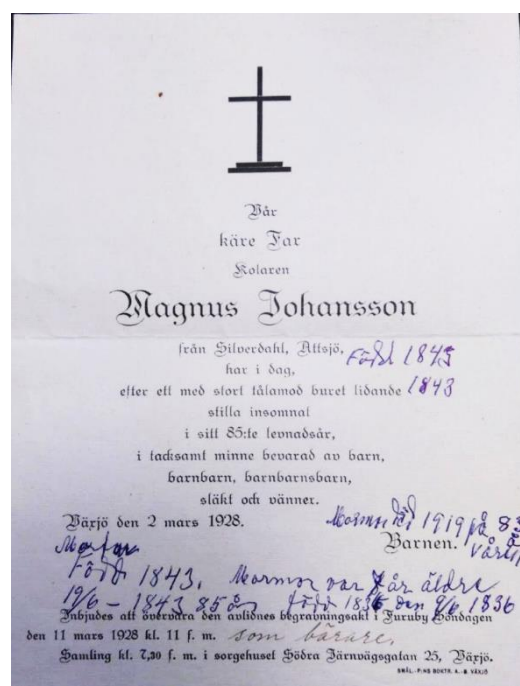
Edvard var begåvad och hade lätt att lära. 1923 började han studera på Lantbruksskolan i Gårdsby och gick ut som kursetta. Musikalisk var han och spelade ofta på sin fiol, men sedan hände något med en flicka och han slutade tvärt. Inte förrän många år senare när han hade fått egna barn togs fiolen fram igen, till glädje för både honom och familjen.

Till höger Edvard i sitt rum Lantbruksskolan när han och en kamrat spelar fiol.

På 1920-talet var det svårt att få arbete i Växjö. Edvard bodde periodvis hos Moster Mathilda, som blev en viktig person för honom och de brevväxlade så länge hon levde. Han jobbade bl.a. på ett slakteri, men sade upp sig eftersom han tyckte att slakten inte hade gått bra till och kunde resten av livet inte äta blodkorv eller annan blodmat. Ett tag jobbade Edvard som chaufför åt en handelsresande och i början av mars 1928 fick "Chauffören Edvard Gustafsson" i Tingsryd ett brev med svarta sorgkanter:

"Vår käre far Kolaren Magnus Johansson från Silverdal, Attsjö, har idag, efter ett med stort tålamod buret lidande, insomnat i sitt 85:te levnadsår, i tacksamt minne bevarad av barn, barnbarn, barnbarnsbarn, släkt och vänner. Attsjö den 2 mars 1928. Barnen. Inbjudes att övervara den avlidnes begravningsakt i Furuby kyrka den 11 mars 1928 kl. 11 f.m. *som bärare.* Samling kl. 7.30 f.m. i sorgehuset Södra Järnväggsgatan 25, Växjö."

Hösten 1930 blev Edvard inspektör på Vartofta gård i Västergötland och där föddes dottern Irma året därpå. Fadern gifte sig inte förrän han var 35 år och yngsta barnet Jonny föddes när Edvard var 50 år gammal. Hustrun som hette Greta kom från Falköpingstrakten och var tretton år yngre. Hennes far var hemmansägare och kyrkvård. Hemmet var religiöst och som barn fick Greta lära sig att spela orgel för kantorn.

1935 fick Edvard tjänst som befallningsman hos greve Gilbert Hamilton på Säteri Blomberg vid Kinnekulle i Västergötland. Ryttmästaren var en framstående jordbrukare och landets främsta uppfödare av svenska ardennerhästar men ägde också stort intresse för svinavel. Han var ordförande för Skaraborgs läns hushållningssällskap, föreståndare för mejeriskolan på Säteri Blomberg, och riddare av tre ordnar, R.N.O, R.S.O., R.V.O. Här bedrevs både skogsbruk och jordbruk. Edvard trivdes mycket bra och stannade i tolv år med Hugo Hamilton som chef.

-Far var mycket noga med hur han tog sig ut. Han var alltid välklädd med hatt och käpp och benlindor, se foto. Foto: Lars-Erik Nilsson.

Barndomens vintermorgnar på Blomberg har etsat sig fast i Irmas minne:

- Vi såg när dagsverksgubbarna kom från sina torp i skogen och gick in för att värma sig i Dagsverksstugan. Klockan sju gick far ut på gårdsplanen och ringde i vällingklockan. Vi stod i fönstret och tittade på alla som kom ut från värmestugan och gick fram till honom. De var väl ett tjugotal. Far lyfte på hatten och gubbarna lyfte på sina mössor. Sedan organiserade han arbetet och talade om vem som skulle göra vad under dagen. I stallet fanns förste-, andre- och tredjedräng och så ladugårdsförmannen som var lite finare och stallaren, som ansvarade för hästarna och hade högst status. Lägst stod den som jobbade i grisstallet. Som rättare var far inte du med gubbarna. Jag fick tidigt lära mig att det var skillnad på folk och folk och hade väldig respekt för Gamle greven.

Längst till höger står Edvard och ser myndig ut i egenskap av befallningsman.

- På säteriet bodde "Gamle greven" och "Gamla grevinnan". Därifrån ledde en allé ner till "Gatan" där det låg tre hus utmed landsvägen. I ett av dem bodde vi i tre rum och kök med moderniteter som rinnande vatten och telefon. Rakt över trädgården bodde Hugo Hamilton. "Unge greven" kallades förvaltare eftersom fadern ännu levde. Hans fru var inte så märkvärdig av sig utan kunde komma in och till exempel fråga: - Har fru Gustafsson några kokta potatisar? Till jul fick vi en hel korg äpplen av henne. Resten skulle Gamle och Unge greven ha till sina hushåll.

Foto: Säteri Blomberg. Wikipedia

- "Gamla grevinnan" kom ibland in för att underrätta sig om läget. Hon bankade på dörren och stod utanför tills mamma kom och öppnade och så gick de in i ett litet rum och satt där och pratade. Ibland samlade grevinnan de anställdas barn för att träna dem att sjunga *Körsbärsblommornas visa*, en sång som hon själv hade skrivit. Den skulle vi sjunga för "Gamle greven" på hans födelsedag. Vi bodde på Kinnekulles vackra sluttningar och ett par kilometer bort blommade massor av blåsippor, vitsippor, gullvivor och så ramslöken som luktade så friskt.

Säteri Blomberg var stort och på frågan hur många byggnader där fanns räknar Irma snabbt ur minnet upp alla byggnaderna och människorna som lydde under Gilbert Hamilton:

- Kusken bodde i en gammal stuga i två våningar och när han hamnade på sjukhuset, klagade han på maten och krävde att som grevens livkusk få bättre måltider. Och så var där skogvaktaren som hade egen stuga, sedan sex stugor med sammanlagt åtta familjer och så "Nybygget"; två hus med lägenheter på ett rum och kök. I en av dem bodde min skolkamrat och de var fem barn. Ladugårdsförmannen hade eget hus och ovanpå Mejeriet som låg längs allén fanns det en lägenhet. "Mjölmar-Henning i Kvarnen" malde mat till grisarna och bodde i två rum. Innanför dörren stod en stor tunna med salt sill och där hämtade jag en gång sill som han svepte in i en tidning.

*Stallaren Josef kör
fyra av säteriets fina
ardennerhästar, som
drar en ringvält på
ett av de stora
fälten. En stor
skillnad mot
Silverdals lilla
potatisåker.*

- De berömda ardennerhästarna hade ett eget stall och sköttes av elever, som bar vita rockar när de skulle förevisa hästarna. Närmare mangårdsbyggnaden stod halvbloden, ridhästarna. I ett annat stall fanns sjuttio mjölkkor. Grisstallet var ett långt hus. Där fanns flera stora lador och ett gammalt brännvinsbränneri som inte användes längre. Ännu längre bort låg utgårdar som greven också ägde.

- När familjen på söndagar med fint väder skulle åka ut en tur satte far sig på sin Harley Davidson motorcykel med mor bakom på bönpollen. Jag, som var sex år, lillebror Carl Uno och barnflickan Ruth fick åka i sidovagnen. En sommar reste vi runt Siljan och sedan hälsade vi på en släkting i Västerås, där far hade arbetat ett tag på 1920-talet.

Från vänster Ruth, Mor, Carl Uno och jag

- Far jobbade också som extra fjärdingsman och gjorde besök i stugorna för att hämta obetalda skatter. Då åkte han alltid omkring på motorcykeln. Senare skaffade vi bil men den rekvirerade militären under kriget. Under andra världskriget var Unge greven och bokhållaren inkallade och då fick far ansvara för både driften av säteriet och kassaräkenskaperna. För att klara av detta gick han en kurs i dubbel bokföring. Far blev frikallad från militärtjänstgöring under hela världskriget eftersom han behövdes på säteriet.

Edvard som polis.

- Med freden kom nya tider, Gamle greven dog 1945 och efter hand trivdes far inte längre så bra på Blomberg. Vi flyttade till Sörmland där far blev inspektör åt en direktör från Stockholm, som var intresserad av lantbruk och avlade fram högproducerande mjölkkor. Far fick provision på mjölken och trivdes bra, men så dog direktören plötsligt. Gården såldes, far blev överflödig och arbetade sedan ett tag för polisen i Gnesta, men trivdes inte. Han tyckte inte om att vara elak mot folk och bötfälla dem, utan ville hellre vara snäll och hjälpa människor, så han sa upp sig och flyttade till Västergötland.

- Vid 60 års ålder arrenderade far gården Norrkvarn vid Göta kanal utanför Mariestad. Vi bodde i ett mycket fint och gediget gammalt hus och från vindsrummen kunde man se båtarna på kanalen. Det sades att von Platen hade bott där när han byggde Göta kanal. Efter fem år gick arrendet ut. Då ville ägaren själv ha huset så vi måste flytta - igen.

På äldre dagar försökte Edvard att spåra upp sin mor. När hon flyttade till Danmark för gott bröts all kontakt och nu var det för sent. Hon var död. Modern hade gift sig och skaffat barn i Danmark, men Edvard hade ingen lust att söka upp sina halvsyskon.

Edvard ångrade också att han inte hade hört av sig till mormodern när han flyttade hemifrån. Till minne av henne hade han sparat en ålderdomlig järnsax, som liknade en mycket liten fårsax. Irma skänkte den till museet i Skara.

- Edvard förblev ungdomlig till sinnet och såg länge ung ut. Inte förrän han hade fått ett par strokes åldrades han och då sade föreståndarinnan på äldreboendet att nu kunde man se att han hade fyllt hundra, berättar Irma.

De var en imponerande livsresa Karl Edvard Gustafsson från Silverdal hade gjort när han dog i Västergötland 103 år gammal.

Edvard som är sex år och skolans yngste elev, står näst längst till vänster. Lärarinnan Constansia Lilja fotograferad med en av sina två undervisningsgrupper.

Attsjö skola 1902.

Foto:

Allan Karlsson.

Edvard på gamla dar vid grindarna till sin gamla skola.

Källor:

Irma Furén berättar i november 2024.

Arkiv Digital: Kyrkböcker och Register över personer i Sverige 1800-1947.

Greve Gilbert Hamilton (1867 – 1945). Wikipedia.

Östratorp blev räddningen för bonde på obestånd.

Martha Stina Jonasdotter föddes 1812. Modern Stina Pehrsson var bonddotter från Attsjö Nästagård och fadern Jonas Danielsson var född på en av Attsjöns Norregårdar, som han ägde och brukade. När Martha Stina var tio år hade föräldrarna kommit på obestånd och måste sälja gården, men blev kvar som arrendatorer. Ägare blev enligt husförhörlängden Johannes Kjellberg, en man som vid denna tid köpte och sålde fastigheter på spekulation.

Fem år senare brukade Jonas Danielsson Båtsmansgård som bergsrådet Johan Lorentz Aschan just köpt in. Under tiden var Martha Stina piga hos sin faster Stina på Södregård, samtidigt som hon konfirmerades. Efter två år återvände Jonas med familj till Norregård, nu som brukare, men ersattes med den 20 år yngre Israel Jonasson, som Aschan hellre ville satsa på. Jämfört med denne unge man hade Jonas framtiden bakom sig och riskerade vid 42 års ålder att stå utan både bostad och försörjning.

Räddningen blev det torpkontrakt som 1835 upprättades mellan Jonas Danielsson och markägaren Jonas Nilsson på Jöns Markussonsgård. Torpplanen med namn Östratorp var belägen norr om Byasjön (nuvarande Lilla Attsjön). För att kunna försörja de fyra yngsta barnen, som var mellan två och fjorton år och ännu ”i tärande ålder”, måste den tidigare självägande bonden bryta nybygget Östratorp på den steniga och magra utmarken. Familjen tog nu ännu ett steg nedåt på den sociala rangskalan. Av kontraktet framgår att:

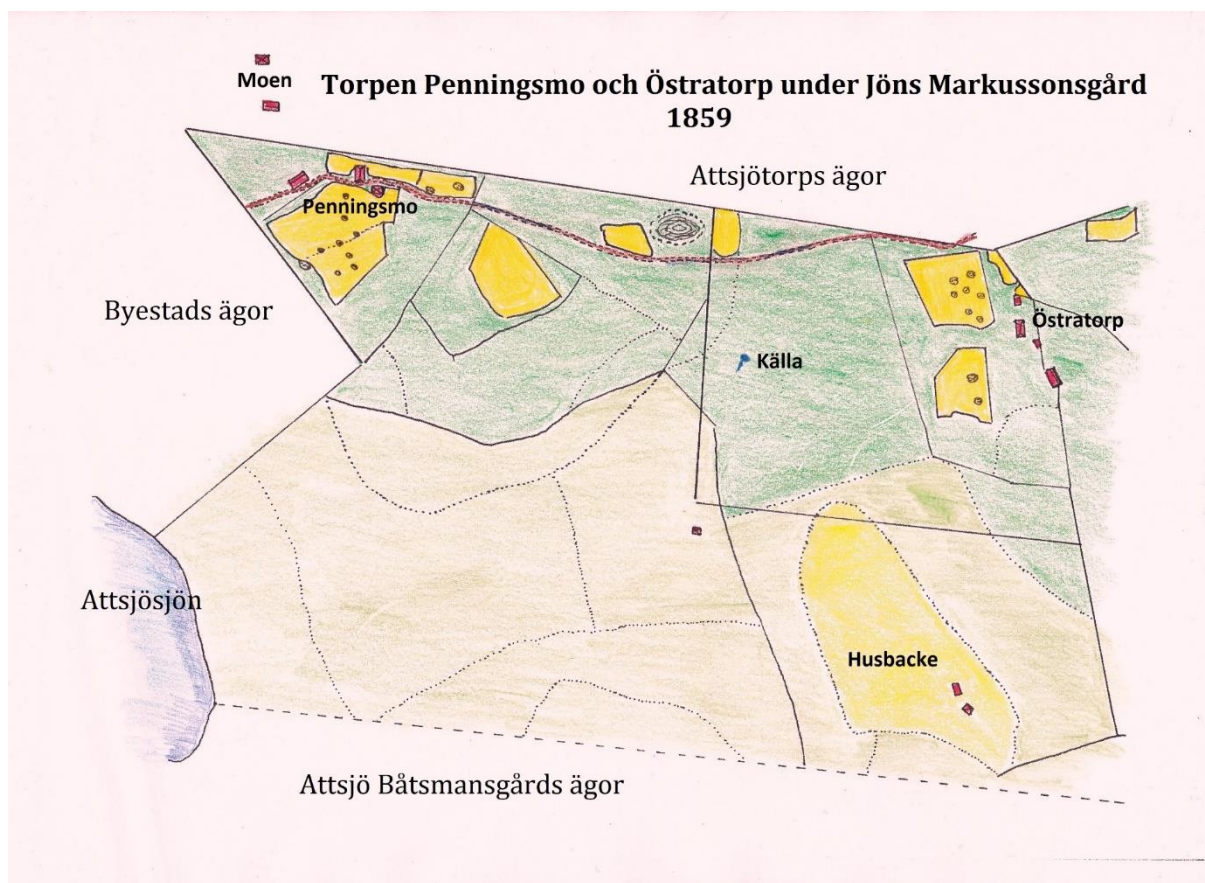
1. Torparen Jonas Danielsson från Attsjö och hans hustru Christina Petersdotter får anlägga torpet på en utstakad mark, som i söder gränsar till Bergsrådet Aschans och i öster till en gammal dal och följer vägen i nordväst. Till slätter får tagas hälften av det så kallade Wirens kärr en våtmark, som även får begagnas för att bryta lövfoder under tio års tid.
2. Torparen får på egen bekostnad uppsätta sitt hus, men allt behövt trävirket därtill, nödig vedbrand och allt vad som tarvas för husbehov får tagas på jordägarens östra skogsmark, i vilken torpplanen är belägen.
3. Så många kreatur som på torpet kan vinterfödas, får vallas på ovan nämnda mark.
4. Tillträdet sker den 25 mars 1835 och därefter får torparen räkna sex friår, men när de är förflutna ska han börja skatta 12 Riksdaler Riksgäld vart år till jordägaren den 25te mars så länge torparparet lever. När de är med döden avgångna får deras barn eller andra närstående ättlingar mot ökad skatt från 12 till 18 Rd besitta torpet på detta kontrakt till 1884, vilket innebär 49 års besittningsrätt räknat från ovan angivna tillträdesdatum, så vida inga förbrytelser sker på torpet. All försäljning av skog är förbjuden.
5. För rätten att bo på torpet betalar torparen genom att varje år utföra 6 dagsverken till jordägaren, som dessa dagar står för födan.

Attsjö Markusgård den 9de mars 1835. Jonas Nilsson, Maria Catharina Petersdotter, kontraktsgivare. Jonas J.D.S. Danielsson, Stina S.P.D. Pettersdotter, kontraktstagare.

Vittne: Petter Eliasson, Anders Artig i Attsjö.

Avskrift från Konga Häradsrätts Dombok 1846, Vadstena Landsarkiv, Ala: 134

Karta: Ingvar Malmberg 2022 efter förlaga från 1859.

Marken till Östratorp bildade nästan en kvadrat. Åkrarna markeras med gult. Den nybrutna åkern Nyodlingen ligger norr om vägen. På den grönmarkerade ängsmarken finns en källa.

Tjugofem år gammal avslutade Martha Stina 1937 ett pigjobb i Tegnaby. Hon hade goda vitsord och fick anställning i två av Furubys mest ansedda familjer; hos kyrkvärden Nils Daniel Andersson och hos den omtyckte och godhjärtade komminister Holm. I husförhörlängderna har vi kunnat följa Martha Stina sedan hon som flicka kunde läsa innantill och därefter lärde sig Luthers katetebes och de tillhörande förklaringarna utantill och slutligen kunde visa att hon förstod innehållet. Hon hade tagit nattvarden regelbundet och närvarat vid husförhören. Vi får bilden av en ung kvinna med gott läshuvud och kristligt leverne. Martha Stina var 29 år gammal och det var tid för henne att gifta sig och få barn.

På Östratorp hade föräldrarna svårt att klara sig utan hemmavarande barn i arbetsför ålder. Fadern hade blivit 53 år och krafterna började tryta, modern var sjuklig och sladdbarnet bara åtta år. Martha Stina, familjens äldsta dotter, gjorde vad plikten krävde. Hon lade sina egna önskningar åt sidan och blev hemmadotter.

Men 1845 hände något oväntat; Martha Stina födde en dotter. Vem fadern var uppgav hon inte. Flickan döptes till Anna Maria och stockmakare Dahls fru Lisa på Norratorp var ett av vittnena. Nu noterade prästen siffran 6 i kolumnen "Omständigheter" i husförhörlängden, vilket betydde att Martha Stina hade brutit mot sjätte budet och haft sex utan att vara gift.

När Östratorp 1848 såldes till den tillträdande torparen förändrades tillvaron för familjen. Martha Stina, hennes sjukliga mor och dottern Anna Maria bodde kvar som inhysingar, medan fadern vistades i Växjö. Tre år senare skrev sig föräldrarna i staden. Martha Stina förblev boende på torpet ”inhyse och utfattig med sin oäkta dotter”.

När det i början av 1860-talet blev generationsskifte på Östratorp fanns det inte längre plats till Martha Stina och dottern Anna Maria. I stället uppfördes 1863 en liten backstuga på den del av Attsjö Norregård som garvaren Johan Malkus Lindahl ägde. På en liten kil ner mot Jöns Markussonsgårdens ägor fick de bo i backstugan med namnet Kilen. Att kvinnorna inte hade hänvisats till fattigstugan utan fick en centralt belägen bostad visar att de hade arbetsförmåga och var respekterade av byborna. Ända sedan 1840-talet hade Martha Stina i kyrkböckerna betecknats som utfattig – men aldrig som fattighjon. Det innebar att hon inte tog emot bidrag utan överlevde genom att utföra diverse kvinnoarbeten på gårdarna. Vid denna tid var det vanligt att arbetsföra ensamstående äldre kvinnor hjälpte till både med jordbruksarbete och med hushållsarbeten hos bönderna och fick betalt i natura.

På Norregård bodde garvargesällen Rydén med sin son Karl Johan, som lärde till skomakare. Anna Maria var 18 år när hon flyttade till Kilen och Carl Johan var året yngre. Tycke uppstod. När lärlingstiden var över flyttade han till Gårdsby socken för att arbeta som skomakare och Anna Maria blev piga på Byestad. Den 18 september 1869 vigdes fästfolket och bosatte sig i Gårdsby. Martha Stina bodde ensam kvar på Kilen, men fick cancer och vistades sin sista tid hos dottern Anna Maria, som sedan länge hade familj och bodde i Nässjö. Där dog Martha Stina vid 76 års ålder efter ett hedervärt liv.

För mer information om andra personer som bodde på Östratorp, se boendeförteckningen.

Källor:

Arkiv Digital. Husförhörslängder för Furuby socken.

Avskrift från Konga Häradsrätts Dombok 1846, Vadstena Landsarkiv, Ala: 134

Malmberg, Ingvar. Boendeförteckning Attsjö 1537 – 2024.